

VÄGVALSERIE OM PENSIONERNA

Åtgärder för mer jämställda och jämlika pensioner – bilagor

PENSIONS
MYNDIGHETEN

Innehåll

Bilaga 1 Pensionsgrundande belopp för sjukpenning och vab.....	1
Bilaga 2 Arbetsutbudsteori	5
Bilaga 3 Vad påverkar mäns och kvinnors arbetsutbud?	6
1. Varför har kvinnor lägre arbetsutbud än män?	7
1.1. Kvinnor tar ut mer föräldraledighet än män.....	7
1.2. Kvinnor arbetar deltid i högre utsträckning än män.....	8
1.2.1. Orsaker till deltidsarbete	8
1.2.2. Grupper med ökad risk för deltidsarbete	9
1.2.3. Ekonomiska drivkrafter och deltidsarbete	9
1.3. Det är vanligare med sjukskrivning hos kvinnor än män.....	10
1.4. Många utrikes födda kvinnor står utanför arbetskraften	10
2. Individmodell eller hushållsmodell för arbetsutbud?.....	11
3. Vilka grupper är känsliga för ekonomiska incitament när det gäller arbetsutbud?	13
4. Vad påverkar mäns och kvinnors beslut om pensionsålder?.....	15
5. Påverkar (den framtida) pensionen arbetsutbudet tidigare under arbetslivet?	17
Bilaga 4 Fördjupad analys av delad pensionsrätt och efterlevandeskydd för inkomstpensionen	18
1. Tänkt regelverk för reformerna	19
1.1. Delad pensionsrätt.....	19
1.1.1. Hantering av garantipension	20
1.1.2. Effekt på pensioner av delad pensionsrätt.....	21
1.2. Efterlevandeskydd för inkomstpensionen	23
1.2.1. Hantering av garantipension	23
1.2.2. Effekt på pension av efterlevandeskydd	24
1.3. Mer om hantering av garantipension	25
2. Hur skulle reformerna påverka drivkrafterna till arbete?	26
2.1. Efterlevandeskyddet innebär en osäkerhet för partnern.....	26
2.2. Förändring av drivkrafter till arbete utifrån ett individperspektiv	27
2.2.1. Delning av pensionsrätt.....	27
2.2.2. Efterlevandeskydd	28
2.2.3. Drivkrafter till tidigare pensionering	28
2.3. Förändring av drivkrafter utifrån ett hushållsperspektiv	29
2.3.1. Delning av pensionsrätt.....	29
2.3.2. Efterlevandeskydd	29
2.3.3. Drivkrafter till tidigare pensionering	29
2.4. Drivkrafterna beror på om garantipensionen beaktar delning av pensionsrätt.....	30

2.4.1.	Beaktar delning och efterlevandeskydd vid beräkning av garantipension.....	30
2.4.2.	Beaktar inte delning och efterlevandeskydd vid beräkning av garantipension.....	31
2.5.	Drivkrafter till arbete under småbarnsår	31
2.6.	Drivkrafter till arbete sett till inkomst under arbetslivet	31
2.7.	Effekter på pensionen om kvinnan minskar sitt arbetsutbud ..	32
3.	Vilka är de sannolika effekterna på mäns och kvinnors arbetsutbud av reformerna?	32
3.1.	Avsaknad av empiri gör det svårt att uppskatta effekter av reformerna	33
3.2.	Sannolik påverkan på pensionsålder.....	33
3.3.	Sannolik påverkan på arbetsutbudet under det tidigare arbetslivet.....	34
4.	Delad pensionsrätt och efterlevandeskydd i inkomstpensionen – vilka effekter skulle reformerna kunna ge på pensionerna?	37
4.1.	Hur många skulle välja efterlevandeskydd och delad pensionsrätt för inkomstpensionen?	37
4.2.	Effekter på pensionsgapet vid delning av pensionsrätt och efterlevandeskydd för inkomstpension	39
4.2.1.	Delning av pensionsrätt.....	40
4.2.2.	Efterlevandeskydd	41

Bilaga 1 Pensionsgrundande belopp för sjukpenning och vab

Pensionsmyndigheten har beräknat effekten för intjänandet både för 2019 och 2020. Resultaten blir snarlika men vi redovisar här nedan resultaten för 2019 för att undvika tillfälliga effekter på sjukpenning och vab som följde av pandemin.¹

Under 2019 tog drygt 375 000 kvinnor och knappt 216 000 män emot sjukpenning från Försäkringskassan. Av de sjukskrivna var alltså 63 procent kvinnor. Antal dagar i medeltal var 93 dagar för kvinnor och 91 för män. Det genomsnittliga utbetalade beloppet per dag för mottagare av sjukpenning var 592 kronor för kvinnor och 625 kronor för män. Männens högre belopp beror på att de i genomsnitt har haft högre arbetsinkomster än kvinnorna. Sjukpenning är pensionsgrundande och ersättningsnivån ligger på 77,6 procent av lönen upp till 791 kronor per dag (2019). Vid sjukskrivning längre än ett år när sjukdomen inte bedöms som allvarlig sänks ersättningsnivån till 75 procent.

I tabell 1 redovisas skattningen av det pensionsgrundande beloppet för kvinnor och män för sjukpenning. Beloppet har beräknats enligt följande:

Genomsnitt belopp/0,776(1-0,776)*0,93*Antal dagar*Antal mottagare*

Den första kvoten beräknar den genomsnittliga lönen (takad) som sjukpenningen är beräknad på. Den andra faktorn beräknar det pensionsgrundande beloppet, det vill säga utfyllnaden i intjänandet mellan sjukpenningen och ursprunglig lön (1-0,776). Den tredje faktorn, 0,93, gör ett avdrag motsvarande den för den allmänna pensionsavgiften. Därefter multipliceras beloppet med antal dagar i genomsnitt och antal mottagare för att få en total summa.

¹ Alla uppgifter (antal mottagare, antal dagar i genomsnitt och medelbelopp för sjukpenning respektive vab) kommer från Försäkringskassan (2020) Socialförsäkringen i siffror 2020.

Tabell 1 Skattat pensionsgrundande belopp för sjukpenning

	Kvinnor	Män
Antal mottagare sjukpenning	375 045	215 983
Genomsnitt dagar sjukpenning	93	91
Genomsnitt belopp sjukpenning	592	625
Skattad PGB sjukpenning	5 543 158 295	3 297 693 016

Om det hade funnits pensionsgrundande belopp för sjukpenning 2019 skulle dessa, approximativt, jämnat ut intjänandegapet mellan könen med knappt 0,3 procentenheter, se tabell 2 nedan.

Tabell 2 Pensionsunderlag och pensionsgap med PGB för sjukpenning

	Genomsnitt pensionsunderlag 2019	Genomsnitt pensionsunderlag 2019 inkl. PGB för sjukpenning
Kvinnor	286 339	288 257
Män	318 323	319 409
Gap (1 - Kvinnor/Män)	10,05 %	9,75%

Antalet mottagare av tillfällig föräldrapenning (vab) under 2019 var cirka 493 200 kvinnor och drygt 383 700 män. Antal dagar i medeltal var 8,3 för kvinnor och 6,7 för män. Det genomsnittliga utbetalade beloppet per dag för mottagare av tillfällig föräldrapenning var 940 kronor för kvinnor och 1 010 kronor för män. Ersättningsnivå vid vab motsvarar 77,6 procent av lönen, maximal ersättning var 1 040 kronor per dag².

I tabell 3 redovisas skattningen av det pensionsgrundande beloppet för kvinnor och män för vab. Beloppet har beräknats enligt följande:

Genomsnitt belopp/0,776(1-0,776)*0,93*Antal dagar*Antal mottagare*

Den första kvoten beräknar den genomsnittliga lönen (takad) som den tillfälliga föräldrapenningen är beräknad på. Den andra faktorn beräknar det pensionsgrundande beloppet, det vill säga utfyllnaden i intjänandet mellan tillfällig föräldrapenning och ursprunglig lön (1-0,776). Den tredje faktorn, 0,93, gör ett avdrag motsvarande den för den allmänna pensionsavgiften.

² Givet en årsarbetstid på 260 dagar.

Därefter multipliceras beloppet med antal dagar i genomsnitt och antal mottagare för att få en total summa.

Tabell 3 Skattat pensionsgrundande belopp för vab

	Kvinnor	Män
Antal mottagare vab	493 200	383 700
Genomsnitt dagar vab	8,3	6,7
Genomsnitt belopp tillfällig föräldrapenning	940	1 010
Skattad PGB vab	1 032 936 450	697 090 096

Om det hade funnits pensionsgrundande belopp för vab 2019 skulle dessa, approximativt³, jämnat ut intjänandegapet mellan könen med knappt 0,05 procentenheter, se tabell 4 nedan.

Tabell 4 Pensionsunderlag och pensionsgap med PGB för VAB

	Genomsnitt PU 2019	Genomsnitt PU 2019 inkl. PGB för vab
Kvinnor	286 339	286 696
Män	318 323	318 553
Gap (1 - Kvinnor/Män)	10,05 %	10,00%

De skattade förändringarna på pensionsgapet genom ett införande av pensionsgrundande belopp för sjukpenning och vab kan jämföras med den effekt det existerande pensionsgrundande beloppet för för sjuk- och aktivitetsersättning har.

Drygt 125 000 kvinnor och drygt 72 000 män fick pensionsgrundande belopp för sjuk- och aktivitetsersättning under 2019. Personer med garantiersättning för sjuk- och aktivitetsersättning får inte pensionsgrundande belopp. Genomsnittsbeloppet var knappt 44 300 kronor för kvinnor och knappt 52 200 kronor för män. Pensionsgrundande belopp för sjuk- och aktivitetsersättning jämnade ut intjänandegapet mellan könen med knappt 0,3 procentenheter, se tabell 5 nedan.

³ Ingen hänsyn har tagits till att intjänandet till pensionen har ett högre tak än taket för sjukpenning, vab samt sjuk- och aktivitetsersättning. Det innebär att de pensionsgrundande beloppen underskattas en aning i beräkningarna.

Tabell 5 Pensionsgrundande belopp för sjuk- och aktivitetsersättning

	Genomsnitt PU 2019	Genomsnitt PU 2019 exkl. PGB för SA
Kvinnor	286 339	284 424
Män	318 323	317 086
Gap (1 - Kvinnor/Män)	10,05 %	10,30%

Bilaga 2 Arbetsutbudsteori

I nationalekonomiska modeller för arbetsutbud kan man antingen utgå ifrån individmodeller, eller familj/hushållsmodeller. De olika utgångspunkterna ger olika incitamentsstrukturer. I bilaga 4 ger vi en kortfattad beskrivning av det empiriska stödet för individ- respektive hushållsmodeller, sammanfattningsvis finns det evidens för båda modellerna men det empiriska stödet för hushållsmodeller är mer begränsat.

I arbetsutbudsteori brukar man använda förändringar i timlön för att studera hur en förändrad inkomst påverkar individens eller hushållets arbetsutbud. Effekten av en inkomstförändring analyseras vanligen utifrån *inkomsteffekt* och *substitutionseffekt* och dessa två delar brukar dra i motsatta riktningar, och därför är det av intresse att se vilken av dessa två effekter som har störst påverkan på arbetsutbudet. När en timlön ökar så betyder det att bruttolönen ökar och individen får därmed, vid en given konsumtionsnivå, möjlighet att arbeta mindre. Inkomsteffekten innebär alltså att individen kan öka sin fritid och minska sitt arbetsutbud. Höjningen av timlönen betyder också att det har blivit dyrare att inte arbeta, relativpriset mellan arbete och fritid har alltså stigit. Det förändrade relativprisets effekt på arbetsutbudet fångas upp av substitutionseffekten. I detta fall innebär den höjda timlönen att det lönar sig för individen att arbeta mer därför att fritid har blivit dyrare, med andra ord förlorar individen mer i inkomst av att vara ledig när timlönen stiger. Substitutionseffekten ökar då arbetsutbudet. Summan av inkomsteffekten och substitutionseffekten utgör den totala effekten på arbetsutbudet. Om individen får en inkomstökning som inte är kopplad till arbete utblir substitutionseffekten på arbetsutbudet. Inkomsthöjningen ger då enbart en inkomsteffekt, i detta fall resulterar det i att individen får en ökad köpkraft utan att behöva öka arbetsutbudet. Om individen vill ha en oförändrad konsumtionsnivå av varor och tjänster så kan han eller hon minska sitt arbetsutbud. En inkomstökning utan koppling till arbete kan alltså påverka arbetsutbudet negativt.⁴ I analysen i bilaga 4 utgår vi ifrån den arbetsutbudsteori vi beskriver ovan. För efterlevandeskydd antar vi exempelvis, utifrån ett individperspektiv, en renodlad inkomsteffekt för den efterlevande eftersom efterlevandeskyddet är en inkomstökning som inte är kopplad till individens arbete. Ett annat exempel är delning av pensionsrätt där det finns en substitutionseffekt som minskar drivkrafterna till arbete, eftersom det tas en avgift på det överförda beloppet.

⁴ Givet att fritid är en normal vara. En normal vara är inom nationalekonomin en vara vars efterfrågan ökar om inkomsten stiger. Motsatsen är en inferiör vara, där efterfrågan på varan sjunker när konsumentens inkomst stiger.

Bilaga 3 Vad påverkar mäns och kvinnors arbetsutbud?

På övergripande samhällsnivå har kvinnor generellt ett lägre arbetsutbud jämfört med män, till exempel arbetar fler kvinnor deltid och de tar ut en längre föräldraledighet. En risk med delad pensionsrätt och ett efterlevandeskydd för inkomstpensionen är att det kan leda till att kvinnors arbetsutbud minskar. Vi kommer i detta avsnitt redovisa empirisk forskning bland annat över orsaker till kvinnors lägre arbetsutbud, hur partners inkomst påverkar arbetsutbudet samt vilka grupper som generellt påverkas av ekonomiska drivkrafter. Pensionsbeslutet kan ses som en del av arbetsutbudet men behandlas här specifikt. När det gäller pensionsåldern i Sverige är det inte några stora skillnader mellan könen och vi redovisar här vilka faktorer som påverkar tidpunkten för att gå i pension. Vi redovisar även resultatet av en enkätundersökning som Pensionsmyndigheten har gjort riktad till pensionssparare och pensionärer där svaranden bland annat har fått ange om de har tagit hänsyn till pensionen vid val av arbetsutbud i form av föräldraledighet och deltid under arbetslivet.

Syftet med bilagan är att använda resultatet för att analysera och diskutera tänkbara effekter på arbetsutbudet av åtgärder för jämställda pensioner.

1. Varför har kvinnor lägre arbetsutbud än män?

1.1. Kvinnor tar ut mer föräldraledighet än män

Kvinnor tar ut 70 procent av föräldrapenningdagarna, männen tar ut 30 procent (2020).⁵ Forskning har pekat ut ett antal faktorer som påverkar pappors uttag av föräldrapenning. Bland annat har ålder, utbildning, inkomst, födelseland och arbetsmarknadssektor stor betydelse. Högre utbildning har en stark positiv betydelse för att föräldrapenningdagarna fördelas på ett jämställt sätt. Ju högre utbildning föräldrarna har, desto större sannolikhet för ett jämställt uttag.⁶ Kön är dock den enskilt viktigaste förklarande faktorn bakom hur föräldrar delar på uttaget av föräldrapenningdagar, inte exempelvis ekonomi; även för par där kvinnan tjänar mer än mannen tar kvinnorna oftast ut mer föräldraledighet.⁷ Införandet av de tre ”pappamånaderna”, det vill säga reserverade föräldrapenningdagar för vardera föräldern, har ökat männens föräldrapenninguttag. Effekterna är dock begränsade. Den första reformen med reserverad ”pappamånad” hade störst effekt, då pappors uttag ökade med omkring 9,7 dagar i genomsnitt. Den andra respektive tredje reserverade månaden ökade pappors uttag med lite mer än fyra dagar vardera.⁸

När det gäller tillfällig föräldrapenning (vab) är uttaget jämnare mellan könen, men även där är uttaget större för kvinnor. Under 2020 betalades det ut 9,5 dagar per barn med vab jämfört med 7,7 dagar året innan. Fördelningen mellan kvinnor och män som har vabbat är på liknande nivå som året innan pandemin och ungefär 61 procent av alla vab-dagar tas ut av kvinnor.⁹

⁵ Källa: <https://www.forsakringskassan.se/statistik/barnfamilj/foraldrapenning> [hämtad 2021-12-06]

⁶ ESO (2015). En familjepolitik för alla? En ESO-rapport om föräldrapenning och jämställdhet. Rapport 2015:5. Stockholm: Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi s.147.

⁷ Socialförsäkringsrapport 2013:8.: Den kombination av inkomster hos föräldrarna där högst andel delar jämställt på föräldrapenningdagarna är när mammans PGI är högre än 10 prisbasbelopp samtidigt som pappans är mellan 7,5 och 10 prisbasbelopp. Av dessa föräldrapar delar 34 procent jämställt.

⁸ Socialförsäkringsrapport 2019:2.

⁹ Forsakringskassan.se [<https://www.forsakringskassan.se/nyhetsarkiv/nyheter-press/2021-10-19-pandemiersattningar-for-miljardbelopp-har-natt-miljontals-manniskor>, hämtat 2021-12-09].

1.2. Kvinnor arbetar deltid i högre utsträckning än män

År 2020 var medelarbetstiden för sysselsatta kvinnor i genomsnitt cirka 28 timmar per vecka, ungefär 5 timmar mindre än för män. Skillnaden beror dels på att kvinnor i större utsträckning arbetar deltid, dels på att kvinnor i högre grad är frånvarande från arbetet till följd av till exempel föräldraledighet, vård av barn eller sjukskrivning. Av alla sysselsatta i åldern 20–64 år arbetade 26 procent av alla kvinnor deltid. Motsvarande andel bland män var 12 procent. Andelen kvinnor som arbetar deltid har minskat de senaste tio åren, samtidigt som andelen deltidsarbetande män varit oförändrad.¹⁰

1.2.1. Orsaker till deltidsarbete

Det finns flera orsaker till att det är vanligare bland kvinnor än bland män att arbeta deltid. En sådan är att fler kvinnor än män går ner i arbetstid när de får sitt första barn. En annan orsak kan vara att det i många kvinnodominerade yrken finns en deltidskultur som kan göra det svårt, både för kvinnor och män, att bli erbjudna en heltidstjänst. Arbetsvillkoren kan också påverka möjligheterna till att arbeta heltid. Ett exempel är så kallade delade turer, det vill säga att arbetsdagen består av två arbetsperioder med en lång rast mellan perioderna. Delade turer förekommer främst i den offentliga sektorn, och är betydligt vanligare bland kvinnodominerade yrken än bland mansdominerade yrken.¹¹

Den vanligaste orsaken till deltidsarbete, som deltidsarbetande kvinnor och män uppger i arbetskraftsundersökningarna (AKU), är att heltidsarbete inte erbjuds. År 2019 arbetade drygt 140 000 kvinnor och cirka 75 000 män deltid på grund av denna orsak, vilket motsvarar cirka 24 respektive 27 procent av alla deltidsarbetande kvinnor respektive män. Det är dock endast ungefär hälften av kvinnorna och männen i denna grupp som faktiskt vill öka sin arbetstid.¹²

Om man i gruppen som anger att heltidsarbete inte erbjuds rensar bort de kvinnor och män som *inte* vill öka sin arbetstid, ser vi att den vanligaste orsaken till att kvinnor arbetar deltid är att de tar hand om barn eller annan anhörig.

Med utgångspunkt från AKU:s undersökning 2019 var det omkring 120 000 av de deltidsarbetande kvinnorna som uppgav att orsaken till deltid var att de tog hand om barn eller annan anhörig, medan motsvarande siffra för männen var omkring 30 000. Antalet män som anger att de tar hand om barn eller annan anhörig som orsak till deltidsarbete har nästan fördubblats under

¹⁰ Bilaga 3 budgetprop 2021/22.

¹¹ Bilaga 3 budgetprop 2021/22.

¹² Bilaga 4 budgetprop 2020/21.

de tio senaste åren. Under samma period har antalet kvinnor som anger denna orsak minskat betydligt.¹³

1.2.2. Grupper med ökad risk för deltidarbete

I departementspromemorian *Jämställda pensioner?* (Ds 2016:19) redovisas faktorer som ökar risken för att kvinnor och män arbetar deltid istället för heltid. De tre faktorer som mest höjer risken för deltid är gemensamma för båda könen. De är i rangordning, att vara student, att arbeta i kommunal sektor samt att vara yngre än 25 år. För både kvinnor och män är också att vara privatanställd arbetare förenat med en högre risk för deltid.

Det finns skillnader mellan könen avseende riskfaktorer för deltidarbete. För kvinnor höjer ett antal faktorer kopplade till barn och familj risken för deltid men för män är dessa faktorer antingen betydelselösa eller förenade med *lägre* risk för deltid. Att vara lågt utbildad är förenat med förhöjd risk för kvinnor men sänkt risk för män. Att vara svenskfödd höjer risken för deltidarbetet för kvinnor medan det sänker risken för män.

De faktorer som är ”skyddande”, det vill säga ger en sänkt risk för deltid, är i huvudsak olika för kvinnor och män. För kvinnor är det starkaste skyddet att ha en hög inkomst eller utbildning. För män är de starkaste skyddsfaktorerna att vara svenskfödd, att ha en lägre utbildning, samt att ha en hög inkomst.¹⁴

1.2.3. Ekonomiska drivkrafter och deltidarbete

När det gäller hur ekonomiska incitament påverkar deltidarbete för par med barn finns det empiriska studier som tyder på att det finns sådana effekter. IFAU har studerat inkomst- och löneffekter för par efter att de har fått barn. Resultaten tolkas som att kvinnor och män som har lägre förväntad inkomst- och löneutveckling än sin partner tar ett relativt större familjeansvar.¹⁵

Tillfällig föräldrapenning (vab) kan principiellt ses som en form av deltidarbete. När det gäller fördelning av vab finns en studie gjord av IFAU som visar att småbarnsfamiljer reagerar om en av föräldrarna får en skattesänkning, genom att omfördela vab från den som fick en skattesänkning till den som inte fick det. Detta tyder på att ekonomiska incitament har betydelse för hur föräldrar fördelar barnomsorg.¹⁶

Benägenheten att reagera skiljde sig dock mellan demografiska grupper, se kapitel 3 nedan.

¹³ Bilaga 4 budgetprop 2020/21.

¹⁴ Jämställda pensioner Ds. 2016:19 s.149.

¹⁵ IFAU 2013:2. Det envisa könsgapet i inkomster och löner – Hur mycket kan förklaras av skillnader i familjeansvar? S.14.

¹⁶ Hur påverkar ekonomiska incitament och könsnormer fördelningen av barnomsorg mellan föräldrar? IFAU rapport 2019:13 s.21.

1.3. Det är vanligare med sjukskrivning hos kvinnor än män

Det är stor skillnad i genomsnittligt antal sjukpenningdagar per försäkrad kvinna respektive man (sjukpenningtalet); 11,81 för kvinnor och 6,51 för män (oktober 2021).¹⁷ Det finns flera orsaker till skillnaden i sjukfrånvaro mellan kvinnor och män. En orsak är att kvinnor i större utsträckning än män arbetar i yrken och sektorer där den upplevda arbetsmiljön är sämre, organisatoriskt och socialt.¹⁸ Ett större ansvar för barn i kombination med förvärvsarbete kan vara ytterligare en orsak till kvinnors högre sjukfrånvaro.¹⁹

1.4. Många utrikes födda kvinnor står utanför arbetskraften

Kvinnors lägre arbetskraftsdeltagande beror i hög grad på ett lågt arbetskraftsdeltagande bland utrikesfödda kvinnor, särskilt bland kvinnor födda utanför Europa. År 2019 stod 29 procent av alla utomeuropeiskt födda kvinnor i åldern 20–64 år utanför arbetskraften, jämfört med 14 procent av alla utomeuropeiskt födda män. Detta kan jämföras med att 12 procent av inrikes födda kvinnor och 10 procent av inrikes födda män stod utanför arbetskraften samma år. Både sjukdom och studier är viktiga orsaker till utrikesfödda kvinnors lägre arbetskraftsdeltagande. Bland dessa kvinnor står också en stor andel utanför arbetskraften på grund av hemarbete. Av de utomeuropeiskt födda kvinnor som står utanför arbetskraften uppgav 20 procent att de står utanför arbetsmarknaden på grund av hemarbete 2019. Bland inrikes födda kvinnor som står utanför arbetsmarknaden var det 4 procent som angav denna orsak.²⁰

¹⁷ Försäkringskassans statistikdatabas, <https://www.forsakringskassan.se/statistik/statistikdatabas#!/>

¹⁸ Prop. 2020/21:1 Bilaga 4 Ekonomisk jämställdhet, s.15.

¹⁹ Kvinnors större föräldraansvar och högre sjukfrånvaro, IFAU 2013:7, s.17.

²⁰ Prop. 2020/21:1 Bilaga 4 Ekonomisk jämställdhet, s.7.

2. Individmodell eller hushållsmodell för arbetsutbud?

Det finns ett stort antal empiriska studier, framför allt från 1980-talet, där effekter av löner och övrig inkomst studeras i individmodeller. De huvudsakliga slutsatserna från dessa studier är att män tenderar att reagera måttligt med förändrat arbetsutbud (arbetad tid) på timlöneförändringar, medan kvinnor reagerar i större utsträckning.²¹

Studier av gifta pars arbetsutbud tyder på att mäns arbetsutbud är tämligen opåverkat av hustruns lön medan kvinnorna i viss utsträckning minskar sitt arbetsutbud då mannens lön stiger. En förklaring kan vara att kvinnan tar på sig mer av hemarbetet då mannens lön stiger medan det omvända inte verkar gälla. En annan förklaring kan vara att kvinnor i större utsträckning har arbeten där det är möjligt att anpassa arbetstiden.²² Effekterna tenderar dock att skilja sig tämligen mycket mellan olika studier.²³

En studie från IFAU av effekter av änkepensionen visar att männens arbetskraftsdeltagande var högre för dem vars fruar inte hade rätt till änkepension. Rapportförfattarens hypotes är att mannen genom ett ökat arbetskraftsdeltagande kompenserar på annat sätt för fruns förlust av försäkring mot fattigdom vid ålderdomen, till exempel genom ett högre gemensamt sparkapital. Det fanns dock endast en statistiskt signifikant skillnad först sent i arbetslivet (efter 62 års ålder). För kvinnorna fanns det inga signifikanta skillnader i arbetskraftsdeltagandet mellan grupperna.²⁴

Pensionsmyndigheten har i en enkätundersökning till pensionssparare inom det allmänna pensionssystemet frågat om man har tagit hänsyn till olika faktorer vid val av arbetsutbud under arbetslivet. Respondenterna hade möjlighet att uppge flera faktorer. Utifrån resultaten kan vi konstatera att den egna inkomsten påverkar i större utsträckning än hushållets inkomst. Vi kan också konstatera att kvinnor som deltidsarbetar eller har gjort det, i mindre utsträckning än män som deltidsarbetar eller har gjort det, svarade att de tagit hänsyn till den egna inkomsten. Bland dem som arbetade heltid angav 32 procent av männen och 28 procent av kvinnorna att man tagit hänsyn till hushållets inkomst vid valet av arbetstid, vilket kan jämföras med att 47 procent av männen och 48 procent av kvinnorna angav att man tagit hänsyn till sin egen inkomst. För dem som arbetade eller hade arbetat deltid var det 30 procent av männen och 27 procent av kvinnorna som angav

²¹ *Hur kan staten påverka utbudet av arbetskraft?* Magnus Wikström, 2008, Umeå Economic Studies 743

²² *Fördjupning i Konjunkturläget juni 2004*, Konjunkturinstitutet.

²³ *Hur kan staten påverka utbudet av arbetskraft?* Magnus Wikström, Umeå universitet 2008.

²⁴ IFAU Socialförsäkringar och äktenskapsbeslut s.15.

att man tagit hänsyn till hushållets inkomst vid val av arbetstid. Bland de som deltidsarbetade eller hade gjort det var det 44 procent av männen och 25 procent av kvinnorna som angav att man tagit hänsyn till sin egen inkomst vid valet att arbeta deltid²⁵.

I en enkätundersökning ställde Pensionsmyndigheten frågan till pensionärer om de hade tagit hänsyn till storleken på sin egen pension respektive partners pension vid beslutet att gå i pension. De svarande kunde ange båda alternativen. Även här kan vi konstatera att den egna inkomsten påverkar mer än hushållets inkomst, 34 procent av männen och 27 procent av kvinnorna angav att man tagit hänsyn till storleken på sin egen pension. Det kan jämföras med att 4 procent av männen och 5 procent av kvinnorna angav att man hade tagit hänsyn sin partners pension.

²⁵ Bland dem som arbetade heltid har svarande som angett att de var sjukskrivna/inte orkade arbeta heltid (18 procent) samt svarande som angett att arbetsgivaren inte erbjöd heltid (23 procent) exkluderats.

3. Vilka grupper är känsliga för ekonomiska incitament när det gäller arbetsutbud?

Inom nationalekonomisk forskning om arbetsutbud är det vanligt att skilja mellan arbetsutbudsanpassningar längs den intensiva och den extensiva marginalen. När till exempel marginalskatter sänks eller höjs kan folk som redan jobbar justera antalet timmar de arbetar. Denna justering sker då längs den *intensiva* marginalen. Valet att arbeta eller inte arbeta är istället ett val längs den *extensiva* arbetsutbudsmarginalen.

Forskare från Umeå universitet drar i en rapport från 2008 slutsatsen att grupper som är nära in- och utträde på den svenska arbetsmarknaden, där yngre och äldre samt grupper av individer med svag förankring på arbetsmarknaden räknas, tenderar att reagera förhållandevis mycket på ändrade ekonomiska incitament, vilket alltså innebär anpassning längs den extensiva arbetsutbudsmarginalen.²⁶

Andra arbetsutbudsstudier av personer mitt i livet visar ofta större effekter av skatteförändringar för kvinnor än för män. Sysselsättningen bland män är typiskt sett hög och de flesta män arbetar heltid, vilket innebär att utrymmet för att öka arbetsutbudet är begränsat. Konjunkturinstitutet har i en studie från 2011 undersökt kvinnors och mäns arbetsutbudpreferenser i Sverige.²⁷ Studien visar att sammanboendes arbetsutbud inte är lika känsligt för förändringar i ekonomiska drivkrafter som ensamståendes. Andelen som står utanför arbetskraften påverkas också mycket mer hos kvinnor än hos män.²⁸

För sammanboende är effekten på arbetsutbudet mycket lägre, och dessutom i någon mån relaterad till huruvida det finns barn i hushållet eller ej. När barn finns i hushållet reagerar kvinnor utanför arbetskraften mer återhållsamt på förändringar i ekonomiska incitament än män.²⁹ Detta är dock ej fallet när barn saknas i hushållet. När barn saknas i hushållet har istället kvinnor en starkare respons på arbetsutbudet jämfört med män.³⁰

När det gäller effekten av jobbskatteavdraget som infördes i fyra steg mellan 2007 och 2010 studeras över olika utbildningsnivåer framkommer en relativt tydlig och förväntad bild för män där utbudseffekten minskar med högre

²⁶ *Hur kan staten påverka utbudet av arbetskraft?* Magnus Wikström, Umeå universitet 2008.

²⁷ *Kvinnors och mäns arbetsutbudpreferenser: analys med en strukturell diskret arbetsutbudsmodell*, Specialstudier nr 24, Februari 2011, Konjunkturinstitutet.

²⁸ *Ibid* s.33.

²⁹ *Ibid* s.36.

³⁰ *Ibid* s.39.

utbildningsnivå. För kvinnorna är dock sambandet mellan de skattade effekterna av jobbskatteavdraget på arbetsutbud och utbildningsnivå inte lika tydligt.³¹

När det gäller effekter av det förhöjda jobbskatteavdraget och sänkta arbetsgivaravgifter för äldre³² 2007 har en studie från IFAU visat att reformerna ökade sysselsättningen signifikant bland äldre män men inte bland äldre kvinnor. Studien visar således en omvänd bild från de effekter som beskrivs ovan. Studiens slutsats är att för personer som närmar sig pensionsåldern verkar män påverkas mer av skattesänkningar än kvinnor, kanske för att det i dessa åldrar finns utrymme för män att förändra sitt arbetsutbud.³³

Som beskrivs i avsnitt 1.2 finns det en studie från IFAU som visar att småbarnsfamiljer reagerar om en av föräldrarna får en skattesänkning genom att omfördela vab från den som fick en skattesänkning till den som inte fick det. Benägenheten att reagera skiljer sig mellan demografiska grupper. Par som har en förstfödd son, är gifta (istället för att leva i ett samboförhållande), där mannens inkomst överstiger kvinnans eller där åtminstone en av föräldrarna har vuxit upp utanför Norden, tenderar att reagera starkare om det är pappan som får en skattesänkning jämfört med om det är mamman. I de motsatta grupperna (förstfödd dotter, lever i ett samboförhållande, kvinnans inkomst överstiger mannens eller i par där åtminstone en förälder är uppvuxen i Norden) ses det omvända resultatet, paren tenderar att reagera starkare om kvinnan får en skattesänkning istället för mannen.³⁴

³¹ *Kvinnors och mäns arbetsutbudsprefereenser: analys med en strukturell diskret arbetsutbudsmodell*, Specialstudier nr 24, Februari 2011, Konjunkturinstitutet.

³² Arbetstagare som hade fyllt 65 år vid skatteårets ingång.

³³ Om förhöjt jobbskatteavdrag och sänkta arbetsgivaravgifter för äldre IFAU 2012:16.

³⁴ Hur påverkar ekonomiska incitament och könsnormer fördelningen av barnomsorg mellan föräldrar? IFAU rapport 2019:13.

4. Vad påverkar mäns och kvinnors beslut om pensionsålder?

I Pensionsmyndighetens litteraturstudie över hur ekonomiska drivkrafter påverkar pensionsbeslutet är en slutsats att ekonomiska drivkrafter är av betydelse för äldres pensioneringsålder både för män och kvinnor. Studien visar att två vanliga mått på ekonomiska drivkrafter till pension är nivån på pensionsförmögenheten och förändringen av pensionsförmögenheten vid ett års ytterligare arbete. En högre pensionsförmögenhet tenderar att öka sannolikheten för pensionering och ju högre det ekonomiska utbytet är av ytterligare arbete desto lägre tenderar sannolikheten vara att en person väljer att gå i pension. Storleken på effekten varierar dock mellan studier och är i flera fall inte direkt jämförbara. Den relativa betydelsen av ekonomiska incitament jämfört med andra faktorer som påverkar pensionsåldern är fortfarande en utestående fråga.³⁵

I rapporten *Tidig och sen pensionering* analyserar ISF pensionsålder, pensionsmotiv och förutsättningar för ett förlängt arbetsliv.³⁶ Vid analys av registerdata och uppgifter från en enkätundersökning finner man tydliga samband mellan sociodemografiska faktorer, inkomstnivå och hälsa och om personer går i pension tidigt eller sent. Män, utrikes födda, högutbildade, frånskilda och personer med god hälsa fortsätter oftare arbeta efter 65 års ålder. Kvinnor, inrikes födda, lågutbildade, gifta och personer med dålig hälsa går i högre grad i pension vid 65 eller tidigare. En högre arbetsinkomst ökar sannolikheten att gå i pension både tidigt och sent medan högre kapitalinkomst ökar sannolikheten att lämna arbetsmarknaden tidigare. De som gick i pension vid 65 års ålder hade i genomsnitt en lägre inkomst än de som gick i pension före eller efter 65. Arbetslivsfaktorer spelar också en viktig roll för när människor går i pension. De som har påfrestande arbetsförhållanden går oftare i pension tidigt, medan de som har ett personligt engagemang i sitt arbete och som själva kan styra över arbetet oftare fortsätter arbeta efter 65.

Flera enkätundersökningar visar att möjligheten att göra mer av sin fritid är det vanligaste angivna skälet till att man går i pension.³⁷ Andra faktorer som visat sig påverka pensionsåldern är om partnern är pensionär, om man har barnbarn eller föräldrar i livet samt ”nudging”³⁸. Makar och sambor börjar

³⁵ *Hur påverkar ekonomiska drivkrafter pensionsbeslutet? En litteraturöversikt*, Pensionsmyndigheten 2020 dnr. VER 2020-441.

³⁶ Rapport 2020:7.

³⁷ ISF Rapport 2020:7, SOU 2020:69, *Pensionsbeslutet - blev det bra?* (Pensionsmyndigheten 2019).

³⁸ Utformning av ansökningsblanketter för att ta ut pension har visat sig påverka valet av pensionsålder.

ta ut allmän ålderspension tidigt i högre utsträckning än ensamstående.³⁹ Det finns även en stark 65-års norm när det gäller pensionsålder.⁴⁰ Att ekonomin tillät pensionering anges ofta bland både män och kvinnor i olika enkätundersökningar, men hör dock inte till de vanligaste skälen för pensionering.⁴¹ Press från arbetsgivare har också angetts som ett skäl.⁴² En finsk studie har påvisat samband mellan föräldrarnas (korta) livslängd och tidigt uttag av pension.⁴³

Forskning pekar på att den viktigaste faktorn bakom tidiga utträden från arbetslivet är hur regler och ersättningar är utformade i socialförsäkringar och pensionsystem. Den kraftigt sjunkande sysselsättningsnivån från början av 1960-talet till slutet av 1990-talet i många EU-länder anses till stor del vara en följd av alltmer generösa regler för tidiga pensioner och sjukpensioner.⁴⁴

Fler kvinnor än män utträder från arbetslivet vid 65 eller tidigare, och fler män än kvinnor fortsätter arbeta efter 65. Det finns vissa skillnader mellan könen när det gäller vilka faktorer som styr pensionsbeslutet. I en enkätundersökning gjord av ISF uppger kvinnor i högre grad än män att de går i pension tidigt på grund av att deras arbete var allt för stressigt. Kvinnor går också oftare i pension på grund av att deras partner inte längre arbetar. Det kan återspegla könsskillnader i preferenser mellan arbete, fritid och andra sociala aktiviteter eller traditionella normer när det gäller arbetsdelningen mellan män och kvinnor.⁴⁵

³⁹ SOU 2010:85, Vem arbetar efter 65 års ålder? En statistisk analys

⁴⁰ Idealpension, "Medelpensioneringsålder och utträdesålder", 51 procent av pensionärerna i vår enkätundersökning som gått i pension vid 65 års ålder angav att det var självklart för dem att gå i pension den åldern.

⁴¹ SOU 2020:69, ISF rapport 2020:7.

⁴² SOU 2020:69, ISF-rapport 2020:7.

⁴³ Satu Nivalainen, Early Pension Claiming and Expected Longevity: A Register-Based Study on the Take-up of the Partial Old-Age Pension in Finland, *Work, Aging and Retirement*, 2021;, waab011, <https://doi.org/10.1093/workar/waab011>.

⁴⁴ Nudging och pensionsbeslut, rapport 22, Delegationen för senior arbetskraft (2020).

⁴⁵ ISF-rapport 2020:7.

5. Påverkar (den framtida) pensionen arbetsutbudet tidigare under arbetslivet?

Som beskrivs ovan finns det många studier som undersöker vilka faktorer som påverkar individens val av pensionsålder. En faktor av betydelse är den förväntade pensionsinkomstens nivå. Det saknas dock studier över om och hur arbetsutbudet tidigare under arbetslivet, det vill säga bortsett från pensioneringsbeslutet, påverkas av storleken på den förväntade pensionsinkomsten.

Pensionsmyndigheten har i en enkät till pensions sparare inom det allmänna pensionssystemet frågat om man har tagit hänsyn till olika faktorer vid val av arbetsutbud under arbetslivet, där pensionen var en av dessa faktorer. Resultaten visar att kvinnor i större utsträckning än män svarade att de tagit hänsyn till den framtida pensionen när de beslutat sig för sitt arbetsutbud. Bland de svaranden som arbetade heltid angav 26 procent av männen och 35 procent av kvinnorna att man hade tagit hänsyn till den framtida pensionen vid valet av arbetstid. Av de svaranden som arbetade eller tidigare hade arbetat deltid angav 6 procent av männen och 15 procent av kvinnorna att man hade tagit hänsyn till pensionen vid val av arbetstid⁴⁶ Även om det är relativt få bland dem som var eller har varit föräldralediga som uppgett att de tagit hänsyn till pensionen när de beslutade sig för hur länge de skulle vara föräldralediga ser vi också här att kvinnorna svarade det i större utsträckning än männen. Bland de svarande som var eller tidigare hade varit föräldralediga angav endast 4 procent av männen och 9 procent av kvinnorna att man tagit hänsyn till pensionen när det gällde längden på föräldraledigheten. De yngsta (mellan 25 och 35 år) svarade att de tagit hänsyn till pensionen vid föräldraledighet i större utsträckning än de äldre.

I en undersökning av Förhandlings- och samverkansrådet PTK ställdes frågor till över 2 000 tjänstemän i privat sektor om hur man ser på att jobba deltid. Bland dem som aldrig har arbetat deltid svarade 63 procent att storleken på den framtida pensionen är det främsta skälet till att de inte vill jobba deltid. En större andel kvinnor än män anger pensionen som det främsta skälet till att de inte kan tänka sig att jobba deltid.⁴⁷

⁴⁶ Svarande som angett att de var sjukskrivna/inte orkade arbeta heltid (18 procent) samt svarande som angett att arbetsgivaren inte erbjöd heltid (23 procent) har exkluderats.

⁴⁷ Deltid och framtid – Beslutet att jobba deltid och hur det påverkar pensionen, PTK 2018, s.15.

Bilaga 4 Fördjupad analys av delad pensionsrätt och efterlevandeskydd för inkomstpensionen

Denna bilaga inleds med en kortfattad beskrivning av vilket regelverk vi utgår från skulle gälla och som är utgångspunkt för analysen i rapporten (kapitel 4.6 och 4.7). För att svara på frågan om vilka effekter en regelförändring i pensionssystemet får på individens arbetsutbud studerar vi först hur de ekonomiska drivkrafterna påverkas (kapitel 2). Sedan gör vi, utifrån analysen i kapitel 2 samt bilaga 3, en bedömning av vilka effekter på arbetsutbud och pensionsålder som reformerna kan tänkas ge (kapitel 3). I det sista avsnittet analyseras statistik över mäns och kvinnors intjänande och pensionsnivåer och vi resonerar om möjliga effekter på pensionsgapet om reformerna skulle införas (kapitel 4).

I den teoretiska analysen utgår vi för enkelhets skull från att kvinnan i paret tjänar mindre än mannen. Detta förhållande är det vanligaste, och det är utjämning av pensionsinkomsterna för dessa par som skulle minska pensionsgapet. Att det i vissa par är kvinnan som tjänar mer än mannen, och att det finns samkönade par, tar vi hänsyn till när det gäller de statistiska delarna och bedömningen av reformernas effekt på pensionerna.

1. Tänkt regelverk för reformerna

1.1. Delad pensionsrätt

Vi utgår från att de som har rätt att dela pensionsrätter för inkomstpension är gifta, registrerade partners och sambor med gemensamma barn samt sambor som tidigare har varit gifta. Delningen av pensionsrätten är frivillig, kräver ett aktivt val och gäller per år.

Delad pensionsrätt innebär att intjänade pensionsrätter från båda i paret slås ihop och sedan fördelas lika mellan de två individerna. Beräkningen går ungefär till enligt följande: först beräknas den individuella pensionsrätten med samma golv och tak som idag för den pensionsgrundande inkomsten samt med samma pensionsgrundande belopp, därefter fördelas pensionsrätter om från den i paret som har tjänat mer till den som har tjänat mindre så att individerna får exakt lika mycket i pensionsrätter. En annan fördelning skulle också vara möjlig men för enkelhets skull utgår vi från en jämn fördelning inom paret.

Vi utgår från löpande delning av pensionsrätter mellan paret under intjänandetiden. Ett annat alternativ skulle vara att delning sker först vid pensioneringstillfället (ibland kallad momentan delning).⁴⁸ Vi utgår också från att delning görs från och med tidpunkten för valet att dela och inte retroaktivt.

Vid delning av inkomstpensionsrätt tänker vi oss att det dras en avgift på 6 procent av den överförda pensionsrätten från den som tjänar mer till den som tjänar mindre.⁴⁹ Avgiften ligger i nivå med dagens avgift för överföring av premiepensionsrätt och tas ut eftersom överföring oftast sker från en man till en kvinna. Statistiskt sett förväntas kvinnor leva längre än män och när en överföring sker från en man till en kvinna så förlorar de övriga i försäkringskollektivet arvsvinsten från mannen. Avgiften kompenserar övriga pensionssparare för den förlorade arvsvinsten. I annat fall skulle den förväntade merkostnaden för den frivilliga överföringen läggas över på hela försäkringskollektivet, det vill säga även på dem som inte förorsakar merkostnaden. För premiepensionen tillämpas minskningen lika för kvinnor och män, det vill säga oberoende av kön på mottagare och givare, i enlighet med de könsneutrala principer som gäller för allmän försäkring. Nivån på avgiften ses över regelbundet så att storleken på avdraget som görs

⁴⁸ Som nämnts i huvudrapportens avsnitt 4.6 var delning av inkomstpensionsrätt en del av förslagen i de tidigare förarbetena. Pensionsarbetsgruppen ansåg att det alternativ som låg i linje med tekniken för tillgodoräknande av pensionsrätt inom det reformerade ålderspensionssystemet i stort var löpande delning. Med denna metod blev de årliga effekterna av delningen tydliga och det framtida pensionsutrymmet därmed mer förutsägbart. Reformerat pensionssystem SOU 1994:20 s. 312.

⁴⁹ Det överförda beloppet på följande vis: y motsvarar mannens pensionsrätt före delning, z motsvarar kvinnans pensionsrätt före delning, x motsvarar det överförda beloppet från mannen till kvinnan. Eftersom kvinnans pensionsrätt efter delning motsvarar mannens får vi: mannens pensionsrätt efter delning = $y - x$ = kvinnans pensionsrätt efter delning = $x \cdot 0,94 + z$. Det överförda beloppet x är då: $(y - z)/1,94$.

motsvarar den förväntade uteblivna arvsvinst som blir följd av en längre förväntad livslängd hos mottagarna. Det är möjligt med ett regelverk utan avgift vid delning men kostnaden skulle då läggas på hela kollektivet i form av lägre arvsvinster, vilket i förlängningen sänker pensionerna något för alla.

1.1.1. Hantering av garantipension

Garantipensionen kan påverkas, eller ej, av delad pensionsrätt beroende på hur man utformar regelverket. Om delningen av inkomstpensionsrätt beaktas, det vill säga garantipension beräknas utifrån faktisk utbetald inkomstpension efter delning, så kan ett gift par totalt sett göra ekonomisk förlust genom minskad garantipension. Detta sker om pensionsnettogivaren (även) efter delning hamnar över gränsen för garantipension och pensionsnettomottagaren efter delning har fått högre inkomstpension och minskad garantipension.

Om delningen inte beaktas, det vill säga garantipension beräknas utifrån inkomstpensionen före delning (fiktiv inkomstpension) kan överföraren få en så låg faktisk pension som med ordinarie regler skulle ge rätt till garantipension – men till följd av överföringen inte ha rätt till denna. Överföraren skulle därmed kunna komma i en ekonomiskt utsatt situation.⁵⁰

Vilken regel man väljer påverkar incitamenten och sannolikt också benägenheten att nyttja reformerna. Nedan listas argument för att beakta faktiskt inkomstpension respektive fiktiv inkomstpension vid beräkning av garantipensionen.

Argument för att garantipension beräknas på den faktiska inkomstpensionen vid delning

Vid delning kan det vara mycket svårt för individen att uppskatta effekten på den slutliga pensionen, särskilt om delningen sker i början på yrkeslivet. Pensionen efter delning är den faktiska utbetalade pensionen som individen får och kan tyckas visa på det reella behovet av garantipension. Man låter paren ta risken att totalt sett få en lägre pension i och med minskad garantipension för nettomottagaren, men staten skyddar istället nettoöverföraren mot en för låg pension genom att ge full rätt till garantipension. Att skydda mot låg pension kan anses vara prioriterat eftersom alla par inte kommer att leva tillsammans som pensionärer, både på grund av skilsmässa och dödsfall. I de fall pensionen på grund av delning överstiger garantipensions nivå lyfts dessutom nettomottagaren ur skadliga marginaleffekter och det lönar sig mer att arbeta.

Det finns vidare kommunikativa problem med att beräkna förmåner med fiktiva belopp. Fiktiva belopp används idag för premiepension vid beräkning av garantipension och för inkomstpensionstillägget. Ett beräkningsunderlag som utgår från fiktiva belopp gör det svårt för individen

⁵⁰ Ds. 2016:19 s. 191.

att utifrån intjänade pensionsrätter bedöma hur mycket garantipension som i slutändan kommer att utbetalas.

Argument för att garantipension beräknas som om delning ej har valts - ”fiktivt belopp” för inkomstpension används vid beräkning av garantipension)

Idag är det ofta personer med höga inkomster som för över sin premiepensionsrätt till partner med lägre inkomster. Om samma mönster skulle gälla vid delning av inkomstpensionsrätt skulle det höra till ovanligheterna att nettoöverförare skulle hamna under gränsen för garantipension, risken med att använda fiktiva belopp bör vara liten. Dessutom finns äldreförsörjningsstöd och bostadstillägg som skyddar mot ekonomisk utsatthet och är förmåner som beräknas på faktiska inkomster.

Sannolikheten att nettomottagare förlorar garantipension vid beräkning av garantipension på faktiskt inkomstpension bör vara större än att nettoöverförare hamnar under gränsen för garantipension. Om garantipension beräknas på faktisk inkomstpension skulle därför rädslan för att hushållet får en lägre pension i och med minskad garantipension kunna minska benägenheten att dela pensionsrätter. Om delning av pensionsrätter är något som lagstiftaren vill uppmuntra bör detta därför inte kunna leda till minskad garantipension för nettomottagaren. Ett annat argument är att överföring av premiepension idag inte minskar garantipensionen. Rent principiellt kan man argumentera för att denna sorts val inte bör påverka garantipensionens storlek.

1.1.2. Effekt på pensioner av delad pensionsrätt

I detta avsnitt redovisas direkta effekter på pensionerna vid val av delning av inkomstpensionsrätt. Med direkta effekter menas här effekten ”allt annat lika”, det vill säga antar vi att inget i övrigt förändras när det gäller typfallens intjänande.

Tabell 6 visar pensionen med och utan delad inkomstpensionsrätt för ett typfallspar. Kvinnan har medelinkomst för kvinnor motsvarande 26 100 kronor per månad och mannen har medelinkomst för män, 31 400 kronor per månad.⁵¹ Båda är födda 1970 och har tjänstepension från SAF-LO och går i pension vid sin riktålder (67 år). Tabellen visar hur inkomstpensionen och den totala pensionen förändras vid delad inkomstpension från 30 års ålder och framåt, totalt 37 år, samt delad pensionsrätt under tio år, mellan 30–39 år. Vi antar att delningen inte påverkar kvinnans inkomstpensionstillägg. Notera att kvinnan inte har garantipension även utan delning. Detta beror på att vi har räknat med garantipensionsbeloppet för gifta. Om kvinnan vore ogift (skulle ingen delning ske) och garantipensionen skulle motsvara ungefär 60 kronor per månad.

⁵¹ Beräknat från taxerade medelinkomster 20 – 64 åringar 2019 uppräknat med konjunkturlönestatistiken till och med december 2020.

Delning från 30 års ålder och framåt ökar kvinnans inkomstpension med 890 kronor per månad medan den reducerar mannens pension med 940 kronor per månad. Mannens pension minskar alltså mer än vad kvinnans pension ökar, vilket speglar effekten av avgiften på det överförda beloppet.⁵² Tio års delning av inkomstpension under denna period ökar endast kvinnans inkomstpension med 240 kronor per månad.

För ett par med större inkomstskillnader skulle delning ge större effekt på den samlade pensionen för kvinnan och mannen. Sett till disponibel inkomst för sådana par skulle kvinnans ökning också kunna överstiga mannens minskning, om mannens pension omfattas av statlig inkomstskatt medan kvinnans pension inte gör det.

Tabell 6 Pension med och utan delning för kvinna och man med snittinkomst

	Kvinna			Man		
	Ej delad IP	Delad IP from 30 år	Delad IP 30 – 39 år	Ej delad IP	Delad IP from 30 år	Delad IP 30 – 39 år
Inkomstpension	10 910	11 800	11 150	13 130	12 180	
Premiepension	2 770	2 770	2 770	3 330	3 330	3 330
Garantipension	0	0	0	0	0	0
Pensionstillägg (IPT) (40/40)	280	280	280	0	0	0
Total allmän pension	13 950	14 840	14 190	16 460	15 510	16 200
Tjänstepension	4 210	4 210	4 210	5 060	5 060	5 060
Total pension brutto	18 170	19 050	18 410	21 510	20 570	21 260
Förändring kr inkomstpension av delning	–	890	240	–	- 940	- 260
Förändring % total pension av delning	–	+ 5%	+ 1%	–	- 4%	- 1%

Anm. Beloppen är avrundade till närmaste 10-tal.

⁵² Att kvinnans ökade inkomstpension inte exakt motsvarar mannens minskning med avdrag för avgiften beror på avrundningar.

1.2. Efterlevandeskydd för inkomstpensionen

I ett tänkt efterlevandeskydd i inkomstpensionen utgår vi från samma regler som gäller idag vid val av efterlevandeskydd för premiepensionen.

De som bör ha rätt att välja efterlevandeskydd i inkomstpensionen är gifta, registrerade partners och sambor med gemensamma barn samt sambor som tidigare har varit gifta. Vi tänker oss att efterlevandeskyddet kan väljas först när den ena i paret börjar ta ut sin inkomstpension.⁵³

Vidare tänker vi oss att efterlevandepensionen i inkomstpensionen, så som i premiepensionen, innebär att pensionen fortsätter att betalas ut till förmånstagaren efter försäkringstagaren har avlidit. Det innebär att när försäkringstagaren påbörjar uttag av sin inkomstpension så beräknas inkomstpensionen ”på två liv”, vilket innebär att hänsyn tas både till försäkringstagarens och förmånstagarens ålder. Att beräkna pensionen på två liv ger en sänkt pension jämfört med nivån utan efterlevandeskydd, för exempel på hur pensionsnivån påverkas se avsnitt 1.2.2 nedan.

Vi antar också att det tänkta efterlevandeskyddet inte ska kunna tas bort efter det har valts, skyddet ska endast kunna återkallas vid skilsmässa.

1.2.1. Hantering av garantipension

Garantipensionen kan påverkas, eller ej, av efterlevandeskydd beroende på hur man utformar regelverket, se avsnitt ovan om delad pensionsrätt.

Vilken regel man väljer påverkar incitamenten till arbete och sannolikt också benägenheten att nyttja reformerna. Nedan listas argument för att beakta faktiskt inkomstpension respektive fiktiv inkomstpension vid beräkning av garantipensionen.

Argument för att garantipension beräknas på den faktiska inkomstpensionen vid tecknande av efterlevandeskydd

Liksom vid delning visar den faktiska inkomstpensionen det reella behovet av garantipension.

När det gäller änkepensionen så reducerar den garantipensionen och det kan ses som ett motiv till att även efterlevandepension från inkomstpension bör minska mottagarens garantipension. Eftersom den efterlevande får del av efterlevandeskyddet först efter makens dödsfall blir det dock ingen direkt effekt av minskade marginaleffekter när nivån på inkomstpensionen överstiger grundskyddets nivå, jämför med delning av pensionsrätt ovan.

Argument för att garantipension beräknas som om efterlevandeskyddet ej har valts – ”fiktivt belopp för inkomstpension” används vid beräkning av garantipension

⁵³ Ett möjligt alternativ skulle vara att efterlevandeskydd även kan tecknas under intjänandetiden och utbetalas till efterlevande vid dödsfall före pensioneringen. Detta var intentionen med premiepensionens efterlevandeskydd men valdes senare bort då detta bedömdes för kostsamt. Se Lagrådsremiss Ändringar i premiepensionssystemet Stockholm den 28 september 2009.

Eftersom efterlevandeskyddet först kan väljas vid förmånstecknarens pensionering går det först då enkelt att se effekten på både tecknarens och förmånstagarens totala pension av efterlevandeskyddet. Garantipensionen bör därför inte påverkas av efterlevandeskyddet. Rent principiellt kan man argumentera för att individens val att sänka sin inkomstgrundade pension inte bör påverka garantipensionens storlek. Om efterlevandeskydd är något som lagstiftaren vill uppmuntra bör detta vidare inte leda till en minskad garantipension för mottagaren.

Beräkningar baserade på fiktiva belopp vid delning av pensionsrätt kan medföra kommunikativa problem mellan myndigheten och de berörda paren. Motsvarande kommunikativa problem när fiktiva belopp används i beräkningen av efterlevandeskydd kan däremot antas vara mycket begränsade eftersom valet av efterlevandeskydd sker först vid uttag av pension.

1.2.2. Effekt på pension av efterlevandeskydd

I detta avsnitt redovisas direkta effekter på inkomstpensionen vid val av efterlevandeskydd. Med direkta effekter menas här effekten ”allt annat lika”, det vill säga antar vi att inget i övrigt förändras när det gäller typfallens intjänande.

Tabell 7 nedan visar ungefärlig nivå på inkomstpensionen för den som tecknar efterlevandeskydd. Pensionsnivåerna visas vid olika pensionsåldrar och vid olika ålder för förmånstagaren (benämnd partnern i tabellen).⁵⁴ För att tydliggöra skillnaden mellan nivån med och utan efterlevandeskydd vid olika åldrar är inkomstpensionen utan efterlevandeskydd konstant på 10 000 kronor (i verkligheten blir inkomstpensionen högre ju högre pensionsålder, om allt annat är oförändrat). Är partnern yngre än pensionären sänker detta pensionen kraftigt, se till exempel pensionär 70 år och partner 50 år. Men även om partnern är betydligt äldre än pensionären sjunker pensionen med efterlevandeskydd, dock i betydligt mindre utsträckning se till exempel pensionär 62 år och partner 70 år.

Tabell 7 Exempel på inkomstpensionens nivå för den som har tecknat efterlevandeskydd, vid olika pensionsåldrar

Inkomstpension utan efterlevandeskydd (pensionärens ålder)	Inkomstpension med efterlevandeskydd (partnerns ålder)
--	--

⁵⁴ Beloppen är en uppskattning över hur pensionsnivåer med efterlevandeskydd skulle bli för inkomstpensionen. Beloppen är beräknade med premiepensionens formler. Metoden innebär att man tar data från SCB och gör de s.k. makehamparametrarna som används i premiepensionens formel. Därefter har vi beräknat delningstal för 2-liv baserat på livslängdstabellen 2016-2020 som användes vid senaste delningstalsberäkningen för inkomstpensionen. Resultatet förväntas bli snarlikt som om man skulle konstruera 2-livsformler direkt för inkomstpensionen.

62 år	10 000 kr	50 år: 7 010 kr	60 år: 8 220 kr	70 år: 9 260 kr
65 år	10 000 kr	50 år: 6 420 kr	60 år: 7 700 kr	70 år: 8 960 kr
70 år	10 000 kr	50 år: 5 380 kr	60 år: 6 630 kr	70 år: 8 190 kr

1.3. Mer om hantering av garantipension

Skillnaden mellan förmånernas konstruktion gör att argumenten för fiktiv respektive faktiska belopp på inkomstpension vid beräkning av garantipension skiljer sig åt för delning av inkomstpensionsrätt och efterlevandeskydd. Argumenten för att utgå från fiktiv pension kan ses som starkare för efterlevandeskydd än för delning av inkomstpension. Vid delning är det betydligt svårare för individen att uppskatta effekten på den slutliga pensionen då delning kan ske långt före pensionering. Delning kan göra att nettoöverförare hamnar under gränsen för garantipension. Beräknas garantipensionen då på fiktiv inkomstpension kan nettoöverföraren hamna i en ekonomiskt utsatt situation, särskilt om den inte längre lever tillsammans med nettomottagaren. Även om det idag framför allt är personer med högre inkomst som för över premiepensionsrätt vet vi inte vilka par som skulle dela inkomstpensionsrätt om möjligheten fanns, och det skulle sannolikt även förekomma nettoöverförare med ett eget lågt intjänande. Sammantaget gör Pensionsmyndigheten bedömningen att fiktiva belopp vid delning skulle kunna leda till så orimliga konsekvenser att den lösningen inte bör väljas om en möjlighet till delning ska införas.

Fortsättningsvis kommer vi att redovisa analyser både utifrån antagande om fiktiva belopp och faktiska belopp för inkomstpension vid beräkning av garantipension för både efterlevandeskydd för inkomstpension och delning av inkomstpensionsrätt.

2. Hur skulle reformerna påverka drivkrafterna till arbete?

I detta kapitel analyserar vi hur delad pensionsrätt och efterlevandeskydd för inkomstpension skulle påverka drivkrafterna till arbete med avseende på inkomst under arbetslivet och framtida pension. När det gäller delning av pensionsrätt utgår vi som nämns i avsnitt 1.1 från att paren delar pensionsrätten löpande.

När det gäller efterlevandeskydd antar vi att endast mannen väljer efterlevandeskydd till sin inkomstpension. Vi antar vidare att även om det är först vid pensioneringstillfället som makarna väljer efterlevandeskydd så kommer de i sina pensionsprognoser att kunna se pensionsnivåerna med och utan efterlevandeskydd och komma överens om att detta ska väljas vid pensioneringen.

Utifrån ett individperspektiv kan man argumentera för att kvinnans pension inte påverkas av efterlevandeskyddet så länge mannen lever; så länge mannen lever är det ju hans (individuella) pension. Men vi antar att kvinnan ser på mannens pension som sin egen (framtida) pension.

2.1. Efterlevandeskyddet innebär en osäkerhet för partnern

Delning av pensionsrätter ger jämfört med efterlevandeskydd en större säkerhet eftersom kvinnan direkt tar del av ett ökat intjänande. För efterlevandeskydd föreligger en osäkerhet för kvinnan att hon faktiskt kommer att få del av skyddet. Maken kan avlida före pensioneringen och då får hon inte del av skyddet. Mannen kan också ändra sig och inte vilja välja efterlevandeskyddet, till exempel för att paret skiljer sig eller av något annat skäl. Osäkerheten för kvinnan bör dock minska ju närmare maken kommer sin pensionering (och valet av efterlevandeskydd). Men även efter pensioneringen föreligger en viss osäkerhet eftersom en eventuell skilsmässa skulle medföra att kvinnan förlorar rätten till efterlevandeskyddet. Denna osäkerhet bör påverka kvinnan i olika utsträckning, beroende på hur troligt kvinnan bedömer att en eventuell skilsmässa skulle äga rum.

I analysen nedan beaktas inte denna osäkerhet, men vi återkommer till den i vår bedömning av reformernas arbetsutbudseffekter i bilagans kapitel 3. Vi antar då att osäkerheten vid efterlevandeskydd gör att förändringar i incitament inte slår igenom fullt ut.

2.2. Förändring av drivkrafter till arbete utifrån ett individperspektiv

2.2.1. Delning av pensionsrätt

Kvinnor som har ett lägre intjänande till den allmänna pensionen än sin make kommer genom delning av pensionsrätt för inkomstpension att få en högre inkomstpension jämfört med om delningen inte sker. En högre förväntad pension, allt annat lika, minskar incitamenten till arbete för dessa kvinnor eftersom de inte behöver öka sitt arbetsutbud för att få en högre framtida pension (inkomsteffekten).⁵⁵ Skulle delningen av pensionsrätt medföra högre marginalskatt på pensionen för kvinnorna minskar även det drivkrafterna till arbete (substitutionseffekten).

Det finns inget entydigt svar på hur drivkrafterna till arbete påverkas för de män som har ett högre intjänande till den allmänna pensionen än sin maka och som delar pensionsrätterna för inkomstpensionen med henne. Genom delningen får männen en lägre pension och det bör öka deras incitamenten till arbete (inkomsteffekten). Samtidigt minskar dock effekten på den egna pensionen för varje intjänad krona på grund av avgiften på det nettoöverförda beloppet, vilket minskar drivkrafterna till arbete (substitutionseffekten). Om delning av inkomstpensionsrätt minskar marginalskatten för mannen skulle detta dock i viss mån öka drivkrafterna till arbete (substitutionseffekten).

Delningen av pensionsrätten i vårt exempel ger alltså kvinnor minskade drivkrafter till arbete. De förlorar inte lika mycket i framtida pension på att exempelvis gå ner i arbetstid, eller att stanna kvar i sjukskrivning och arbetslöshet sett till den allmänna pensionen. Däremot skulle dessa kvinnor förlora arbetsinkomst och få minskat konsumtionsutrymme under förvärvslivet om de låter dessa incitament påverka dem.

Som nämns i avsnitt 2.5 nedan i denna bilaga är incitamenten att arbeta för att få en högre framtida allmän pension svaga vid föräldraledighet och deltidsarbete under småbarnsåren. Det kan indikera att kvinnors drivkrafter till arbete vid delning av pensionsrätt inte heller kommer att påverkas i någon större utsträckning under småbarnsåren. Delningen avser endast den inkomstgrundade allmänna pensionen, för tjänstepensionen sker ingen delning och incitamenten till arbete är här densamma som tidigare.

För par som väljer att dela pensionsrätter när barnen är små kommer drivkrafterna till arbete hos kvinnan att kunna öka på sikt; när vård av barn och hushållsarbete inte tar lika mycket tid när barnet blir äldre finns det incitament för mannen att påverka kvinnan att öka sin arbetstid eftersom det också påverkar hans pension.

⁵⁵ Man kan dock argumentera för att avgiften inte påverkar kvinnans substitutionseffekt eftersom hon inte är nettoöverförare i detta exempel.

2.2.2. Efterlevandeskydd

Ett efterlevandeskydd till kvinnan kommer att ge henne en signifikant högre pension vid makens dödsfall om hon under arbetslivet har haft ett lägre intjänande till den allmänna pensionen jämfört med mannen. En högre pension, allt annat lika, minskar kvinnans drivkrafter till arbete genom den så kallade inkomsteffekten. Om hon med efterlevandepension behöver betala en högre marginalskatt kommer utbyte av arbete till pension att minska och därmed också drivkrafterna till arbete (substitutionseffekten).

För maken går det inte entydigt att säga i vilken utsträckning hans drivkrafter till arbete påverkas. Genom att planera att teckna ett efterlevandeskydd åt maken när han går i pension är han medveten om att hans pension kommer att vara lägre än om han inte tecknar efterlevandeskyddet. Förväntningen om en lägre pensionen bör öka makens incitament till arbete för att öka pensionen (inkomsteffekten). Men effekten på den egna pensionen är dock mindre för varje intjänad krona jämfört med om pensionen inte beräknats med efterlevandeskydd (substitutionseffekten). Om marginalskatten på pensionen minskar på grund av den lägre pensionen skulle ett planerat tecknande av efterlevandeskyddet dock kunna öka makens drivkrafter till arbete, beroende på hur mycket pensionen reduceras av efterlevandeskyddet (substitutionseffekten).

Liksom för delning av pensionsrätt blir incitamenten till arbete svagare vid efterlevandeskydd för kvinnan när det gäller exempelvis att gå ner i arbetstid, eller att stanna kvar i sjukskrivning och arbetslöshet sett till den allmänna pensionen. Incitamenten att arbeta under småbarnsåren är som nämns ovan svaga även utan reformerna och påverkas inte av efterlevandeskyddet.

2.2.3. Drivkrafter till tidigare pensionering

Drivkrafter till tidigare pensionering blir ungefär desamma vid delning av pensionsrätt som för efterlevandeskydd.

Vår slutsats utgår från att nivån på individens förväntade pension påverkar hans eller hennes pensioneringstidpunkt. Om kvinnan har minskar sitt arbetsutbud tidigare under arbetslivet till följd av delningen/efterlevandeskyddet bör inte tidpunkten för pensioneringen förändras nämnvärt. Om kvinnan inte har ändrat sitt arbetsutbud tidigare i livet, trots delad pensionsrätt och eller efterlevandeskydd, så förväntas hennes pension att vara högre, allt annat lika. Det i sin tur ökar kvinnans drivkraft att tidigarelägga sin pensionering.

För mannen förväntas pensionen bli lägre på grund av delning av pensionsrätt och tecknande av efterlevandeskydd. Incitamenten till tidigare pensionering minskar därmed.

2.3. Förändring av drivkrafter utifrån ett hushållsperspektiv

2.3.1. Delning av pensionsrätt

Det går inte att ge något entydigt svar på hur hushållets drivkrafter till arbete påverkas av att dela pensionsrätt för inkomstpension. Det beror på att det är svårt att bedöma den relativa storleken på de motverkande inkomst- och substitutionseffekterna. På grund av avgiften för delningen blir hushållets samlade pension lägre brutto, och incitamenten till att arbeta ökar således (inkomsteffekten). Avgiften på det överförda beloppet innebär dock ett lägre utbyte av arbete till pension, vilket minskar incitament till arbete (substitutionseffekten). Ju större överföringen är, det vill säga ju större inkomstskillnaden är mellan makarna, desto mer minskar hushållets totala pension. Om mannen har högre marginalskatt än kvinnan kommer pensionsinkomsten för hushållet att öka netto genom delningen. Detta minskar incitamenten till arbete (inkomsteffekten). Samtidigt ger överföringen då ett ökat utbyte av arbete till pension, vilket ökar incitamenten till arbete (substitutionseffekten).

2.3.2. Efterlevandeskydd

Så länge båda makarna lever kommer ett tecknande av efterlevandeskydd för inkomstpension alltid medföra att hushållets samlade inkomstpension blir lägre jämfört med utan skyddet.

Ur ett hushållsperspektiv förändras drivkrafterna beroende på åldersskillnaden inom paret och om mannens marginalskattesats minskar efter val av efterlevandeskydd. På grund av efterlevandeskyddet blir den samlade pensionen lägre så länge båda i paret lever (brutto och netto), och incitamenten till att arbeta ökar således (inkomsteffekt). Ju större åldersskillnaden är mellan paret, desto mer minskar hushållets totala pension. Efterlevandeskyddet innebär dock ett lägre utbyte av arbete till pension för mannen, vilket minskar incitament till arbete (substitutionseffekten). Men har mannen hög inkomst och hög marginalskatt utan efterlevandeskydd kan efterlevandeskyddet göra så att inkomsten hamnar på en lägre marginalskatt, vilket ökar drivkrafterna till arbete (substitutionseffekten).

2.3.3. Drivkrafter till tidigare pensionering

Liksom för det individuella perspektivet beror incitamenten på om hushållet har minskat sitt arbetsutbud på grund av delningen/efterlevandeskyddet tidigare under arbetslivet.

Om det tidigare arbetsutbudet inte har förändrats så är pensionen allt annat lika alltså större för kvinnan (när mannen avlider) och lägre för mannen. Men eftersom vi här utgår från hushållets perspektiv så är hushållets sammanlagda pension något lägre så länge båda makar lever och incitamenten till tidigare pensionering minskar då.

När det gäller efterlevandeskydd ökar dock incitamenten för mannen att tidigarelägga pensionsuttaget eftersom detta säkrar efterlevandeskyddet för

kvinnan; väljer han att skjuta på pensionsuttaget finns risken att han avlider före uttag av inkomstpensionen och kvinnan går därmed miste om efterlevandeskydd. Denna drivkraft blir särskilt stark för dem med upplevd dålig hälsa och/eller en partner med låg egen inkomst eller pension. Hög marginalskatt på mannens pension kan göra att mannen även slutar att arbeta.

2.4. Drivkrafterna beror på om garantipensionen beaktar delning av pensionsrätt

Hur mycket storleken på den slutliga pensionen påverkas beror på om paret som pensionärer får del av garantipensionen eller ej. Det beror också på om delningen av pensionsrätten och efterlevandeskydd ska beaktas i beräkningen av garantipensionen. Som beskrivs i kapitel 1 skulle lagstiftaren vid införande av reformerna behöva ta ställning till om delning av pensionsrätt för inkomstpension ska beaktas eller ej vid beräkning av garantipensionen. Effekterna vid båda alternativen beskrivs nedan. Det bör dock noteras att det för individen och hushållet blir svårt att uppskatta effekterna av garantipensionen om pensioneringen ligger långt fram i tiden.

2.4.1. Beaktar delning och efterlevandeskydd vid beräkning av garantipension

Om vi antar att kvinnan utan delning av pensionsrätt har rätt till garantipension skulle delning kunna göra att inkomstpensionen för kvinnan höjs över grundskyddets margineffekter, vilket i sin tur ökar kvinnans incitament till arbete. Paret totala allmänna pension blir också lägre på grund av delningen, både på grund av överföringsavgiften och av att garantipension minskar. Utifrån ett hushållsperspektiv ökar då incitamenten till arbete.

Efterlevandeskydd innebär, med större sannolikhet än för delning, att pensionen för kvinnan vid makens dödsfall höjs över grundskyddets margineffekter, vilket ökar incitamenten till arbete. Denna effekt kommer dock först vid makens dödsfall.

För par där båda har relativt låga inkomster, men mannen har högre inkomster än kvinnan, skulle delning av pensionsrätt och efterlevandeskydd till kvinnan kunna medföra att mannens pension reduceras i sådan utsträckning att han får garantipension. Han berörs därmed av negativa margineffekter. Den minskning av pensionen som kommer av avgiften för delning eller av tecknande av efterlevandeskydd samt den reducerade garantipension som kvinnan får motverkas av att mannen får garantipension. Den sammantagna effekten på incitamenten för arbete utifrån ett hushållsperspektiv beror då på samtliga av dessa faktorer och blir olika för olika par beroende på inkomstnivå hos mannen och kvinnan under den förvärvsaktiva delen i livet. När det gäller efterlevandeskydd har även ålderskillnaden inom paret betydelse.

2.4.2. Beaktar inte delning och efterlevandeskydd vid beräkning av garantipension

Om garantipensionen beräknas som om delning inte hade ägt rum får vissa kvinnor fortfarande garantipension trots att de inte skulle ha rätt till den om delningen hade beaktats. Utifrån ett individperspektiv kommer kvinnorna få sämre incitament till arbete eftersom de omfattas av garantipensionens marginaleffekter samtidigt som deras pension också har ökat. För männen ökar incitamenten till arbete i och med att deras pension blir lägre av delningen. Utifrån ett hushållsperspektiv kommer incitamenten till arbete öka på grund av delningen, eftersom avgiften kommer att reducera inkomstpensionen samtidigt som garantipensionen förblir oförändrad.

Effekten vid efterlevandeskydd är liknande den vid delning. Utifrån ett individperspektiv kommer kvinnorna få sämre incitament till arbete eftersom de omfattas av garantipensionens marginaleffekter samtidigt som deras förväntade pension också har ökat (vid mannens dödsfall). För männen ökar incitamenten till arbete eftersom deras förväntade pension är lägre på grund av efterlevandeskyddet. Utifrån ett hushållsperspektiv kommer incitamenten till arbete öka på grund av efterlevandeskyddet eftersom det sänker inkomstpensionen samtidigt som garantipensionen är oförändrad. Drivkrafter till arbete under småbarnsår

Incitament till arbete för att tjäna in till allmän pension är svag de första åren efter barnets födelse. Föräldraledighet ger för de flesta kvinnor och män en liten påverkan på deras framtida allmänna pension, dels eftersom pensionsrätt fås för föräldrapenning, dels på grund av systemet med barnårsrätter. Att gå ner i arbetstid för att ta hand om små barn ger inom dessa två system en reducerad negativ effekt på pensionsintjänandet. Under barnets första fyra år ges pensionsgrundande belopp till föräldern med lägst pensionsgrundande inkomst, beloppet beräknas enligt tre alternativ: antingen som utfyllnad till den pensionsgrundande inkomsten året före barnets födelse, som ett inkomstbasbelopp eller som utfyllnad upp till 75 procent av medel-PGI. Det alternativ som ger högst belopp är det som avsätts till individens pensionsunderlag. För bland annat offentligt anställda ges vidare full inbetalning till tjänstepensionen vid föräldraledighet samt deltidsarbete upp till barnet är 8 år (för staten endast för årskullar födda 88 och senare). För personer med högre inkomst inom privat sektor blir påverkan av föräldraledighet och deltid större på pensionen, särskilt vid längre period av deltidsarbete.

2.5. Drivkrafter till arbete sett till inkomst under arbetslivet

Delning av pensionsrätt påverkar inte incitamenten till arbete sett till inkomsten under förvärvslivet. Det lönar sig generellt att arbeta: jobbskatteavdraget gör att det får relativt stor negativ påverkan på den disponibla inkomsten om kvinnan minskar sitt arbetsutbud (på grund av delning av pensionsrätt). Individuell inkomstbeskattning och progressivitet i

inkomstbeskattningen försvårar för mannen att kompensera ett minskat arbetsutbud hos kvinnan.

Samma förhållanden gäller för efterlevandeskydd. Ett planerat tecknande av efterlevandeskydd påverkar inte incitamenten till arbete sett till inkomsten under förvärvslivet, såvida ålderskillnaden inom paret inte är stor och den pensionerade maken avlider när kvinnan fortfarande arbetar. Denna ökade inkomst skulle påverka drivkrafter till arbete negativt. Vid ålderskillnader där maken är betydligt äldre skulle efterlevandeskydd kunna påverka incitamenten för kvinnan mitt i arbetslivet. Vid större ålderskillnader sänks dock beloppet kraftigt av efterlevandeskydd, efterlevandepensionen bör därför ge mer begränsad påverkan på den yngre efterlevandes arbetsutbud.

2.6. Effekter på pensionen om kvinnan minskar sitt arbetsutbud

Delad pensionsrätt för inkomstpension gör att par kan dela på kostnaden i form av en lägre pension som ett minskat arbetsutbud hos kvinnan ger.

Det finns även viss möjlighet för mannen att kompensera för kvinnans minskade arbetsutbud, både när det gäller påverkan på den framtida pensionen och den aktuella förvärvsinkomsten. Det kräver dock att mannen har möjlighet att öka sin inkomst. När det gäller hushållets aktuella inkomst gör progressiviteten i inkomstbeskattningen det också svårare för mannen att kompensera kvinnans minskade inkomst. När det gäller kompensation för kvinnans minskade intjänande till pensionen finns det två problem, dels avser delningen endast inkomstpensionen och dels utgör intjänandetaket till de inkomstgrundade allmänna pensionerna en begränsning. Mannen behöver därför kompensera kvinnan på andra vis, till exempel genom privat sparande. Sparandet måste då tas av den disponibla inkomsten och således minskar hushållets konsumtionsutrymme.

3. Vilka är de sannolika effekterna på mäns och kvinnors arbetsutbud av reformerna?

I detta avsnitt gör vi en bedömning av vilka effekter som reformerna sannolikt har på mäns och kvinnors arbetsutbud. Avsaknad av empiri gör det svårt att uppskatta effekterna. Sammanfattningsvis gör myndigheten dock bedömningen att om reformerna skulle ge påverkan på arbetsutbud skulle effekterna sannolikt vara små.

3.1. Avsaknad av empiri gör det svårt att uppskatta effekter av reformerna

Hur reformerna påverkar arbetsutbudet beror dels på om arbetsutbudet skulle påverkas hos de män och kvinnor som skulle välja att använda möjligheten till delad pensionsrätt och efterlevandeskydd, detta analyseras nedan. Den totala påverkan beror också på hur många som skulle välja att använda sig utav dessa möjligheter, vilket analyseras i avsnitt 4.1 nedan i denna bilaga.

Det finns begränsat med empiri att luta sig mot när det gäller sannolika effekter på mäns och kvinnors arbetsutbud av möjlighet till delad pensionsrätt och efterlevandeskydd på inkomstpensionen. För att veta med stor säkerhet skulle det krävas att man, helst i nutid och i Sverige, hade infört liknande reformer med möjlighet att skapa så kallade naturliga experiment. Det är visserligen möjligt idag att överföra premiepensionsrätt samt välja efterlevandeskydd vid uttag av premiepensionen, men det är svårt att i efterhand skapa relevanta kontrollgrupper för att utvärdera eventuella beteendeffekter av gjorda val. Dessutom utgör premiepensionen idag i regel ett betydligt lägre belopp än inkomstpensionen och det skulle därför vara svårt att applicera slutsatserna av en sådan undersökning på reformerna inom inkomstpensionen. Sannolikt medför premiepensionen med dess lägre belopp mindre effekter på arbetsutbudet än vad motsvarande regler skulle ge för inkomstpensionen. Avskaffandet av änkepensionen har dock analyserats och där kunde inte forskarna konstatera någon förändring i arbetskraftsdeltagandet hos kvinnor som inte hade rätt till änkepension, däremot identifierades ett ökat arbetskraftsdeltagande i slutet av arbetslivet hos deras makar (se bilaga 3 avsnitt 2).

3.2. Sannolik påverkan på pensionsålder

Det finns mycket empiri som visar att pensionens nivå är en av många faktorer som styr pensionsåldern, se bilaga 3 avsnitt 4. Reformerna innebär en högre pension hos mottagaren, vilket skulle kunna öka incitamenten till tidigare pensionsålder. Å andra sidan sänks pensionen hos givaren, vilket ökar incitamenten för denne att senarelägga pensioneringen. Dessutom vill många par gå i pension samtidigt och vissa kommer att ta hänsyn till hushållets inkomst vid beslutet om pensionsåldern. Den slutliga effekten på pensionsåldern hos män och kvinnor är därför svår att bedöma, men om det blir en effekt blir den sannolikt liten, bl.a. eftersom flera faktorer påverkar. Generellt ser man empiriskt större effekter av ekonomiska incitament för grupper som står nära in- och utträde ur arbetsmarknaden, hit räknas yngre och äldre, samt för grupper med svag förankring på arbetsmarknaden. Reformerna skulle därmed potentiellt kunna utgöra en faktor för att fler äldre, i synnerhet personer med svag förankring på arbetsmarknaden, lämnar arbetskraften.

När det gäller efterlevandeskydd föreligger som nämnts i avsnitt 2.2 en större osäkerhet för förmånstagaren vid efterlevandeskydd jämfört med

partner som får högre pension vid delning av pensionsrätt, eftersom skilsmässa tar bort rätten till efterlevandeskyddet. Denna osäkerhet påverkar sannolikt par i olika utsträckning. En kvinna som är osäker på sitt äktenskap torde inte påverkas lika mycket av efterlevandeskyddet som någon som känner sig mer trygg i att man kommer att fortsätta vara gifta.

För mannen som tecknar efterlevandeskydd skapas incitament att ta ut pensionen i förtid för att kunna välja efterlevandeskydd på pensionen. Detta bör särskilt gälla dem med upplevd sämre hälsa och/eller en partner med låg egen inkomst. Det finns dock även en motverkande faktor; ökade incitament att både höja sin egen, och i förlängningen, partners pension.

Efterlevandeskyddet skulle därför kunna öka förekomsten av så kallade jobbonärer, personer som arbetar samtidigt som de tar ut pension. Höga marginskatter skulle dock kunna göra att pensionären även slutar att arbeta. Som nämns ovan har man sett ett ökat arbetskraftsdeltagande i slutet av arbetslivet hos män vars fruar inte hade rätt till änkepension jämfört med män vars fruar hade rätt till änkepension. Detta kan tolkas som att männen ökade sitt arbetsutbud för att öka den ekonomiska tryggheten för sina fruar. Detta talar för att också den ökade tryggheten som efterlevandeskyddet skulle ge skulle kunna påverka pensionsåldern negativt. Behovet av efterlevandeskydd bör dock ha minskat över tid i takt med ökningen av kvinnornas eget intjänande och effekten för yngre generationer är därför inte nödvändigtvis densamma som för dem som påverkades av änkepensionens avskaffande.

3.3. Sannolik påverkan på arbetsutbudet under det tidigare arbetslivet

Möjlighet att välja efterlevandeskydd bör inte påverka förmånstagarens arbetsutbud i någon större utsträckning förrän den tecknas i samband med förmånsgivaren går i pension. För mindre åldersskillnader bör efterlevandeskydd således främst innebära en risk för tidigareläggning av pensioneringen hos kvinnan, snarare än risk för minskat arbetsutbud under hela arbetslivet.

Vid delad pensionsrätt för inkomstpension påverkas drivkrafterna till arbete tidigare under arbetslivet. Utifrån ett individperspektiv minskar incitamenten för arbete av reformen för kvinnan och ökar för mannen. Om individerna har ett hushållsperspektiv går det inte att entydigt säga hur incitamenten påverkas. Som beskrivs i bilaga 4 avsnitt 2 finns det blandad evidens för hushållsperspektiv när det gäller arbetsutbud.

Delning av pensionsrätten möjliggör för mannen och kvinnan att dela på kostnaden i termer av lägre pension orsakat av ett lägre arbetsutbud hos kvinnan. Kvinnans incitament till att inte gå ned i arbetstid är dock relativt starka på grund av jobbskatteavdraget, därmed kan hushållet förlora mycket i aktuell inkomst om kvinnan minskar sitt arbetsutbud.

Det finns viss möjlighet för mannen att kompensera för kvinnans eventuellt minskade arbetsutbud, både när det gäller påverkan på pensionen och den aktuella inkomsten. Att öka intjänandet till pensionen är dock inte så enkelt

för den som redan arbetar heltid, vilket de flesta män gör. Vidare försvårar både intjänandetaket i pensionssystemet och progressiviteten i skatterna möjlighet till kompensation, dessutom avser delningen endast den allmänna pensionen. Sammantaget talar mycket för att möjligheten att dela pensionsrätter främst skulle ge påverkan på arbetsutbudet i situationer där den ena personen i hushållet får en karriärmöjlighet som innebär en stor höjning av inkomsten, men mindre möjlighet att medverka i hemarbetet. Delning av pensionsrätter skulle då kunna underlätta en omfördelning av arbetsuppgifterna inom paret med en mindre påverkan på de individuella pensionerna och hushållets aktuella inkomst och pensionsinkomster.

Individen har vanligen svårt att förutspå effekterna på den förväntade pensionen av val som han eller hon gör mitt i arbetslivet, vilket bör minska reformens eventuella effekter på arbetsutbudet. När det gäller hur den framtida (förväntade) pensionsnivån påverkar arbetsutbudet mitt i arbetslivet är det empiriska underlaget begränsat. Pensionsmyndigheten har i en enkät frågat pensionssparare om de tog hänsyn till pensionsnivå vid sitt val av arbetstid. En större andel av dem som arbetade heltid än dem som arbetade deltid uppgav att de tog hänsyn till pensionen, och kvinnor svarade att de tagit hänsyn till pensionen i större utsträckning än män, se bilaga 3 kapitel 5. Detta talar för att reformerna i viss utsträckning skulle kunna påverka arbetsutbudet i form av ökat deltidsarbete hos kvinnor, dock är påverkan på drivkrafterna beroende på om individen har ett individperspektiv eller hushållsperspektiv på pensionen.

När det gäller deltidsarbete under småbarnsåren kompenserar den allmänna pensionen genom pensionsgrundande belopp för barnår för frånvaro från arbetet i princip fullt ut under barnets första fyra år. Detta innebär att delning minskar incitamenten till arbete först när barnet är fyra år och äldre, sett till den allmänna pensionen. Anställda i privat sektor har dock relativt starka incitament till heltidsarbete oavsett barnets ålder, eftersom tjänstepensionen minskar proportionellt vid minskad arbetstid. Incitamenten är särskilt starka för dem med hög inkomst som ligger över intjänandetaket till den allmänna pensionen. För de offentligt anställda är däremot incitamenten svaga då avsättning till tjänstepensionen inte påverkas av deltidsarbete som sker med stöd av föräldraledighetslagen upp till barnet är 8 år. Det går inte att uttala sig säkert om vilka grupper som skulle kunna påverkas av delning. Som beskrivs i bilaga 3 avsnitt 1.2 är det en riskfaktor att vara kommunalt anställd när det gäller att arbeta deltid, men också att vara privatanställd arbetare, att ha låg utbildning och låg inkomst. Incitamenten till arbete under småbarnsåren med avseende på pensionen blir väldigt svaga för offentligt anställda om man även har möjlighet att dela pensionsrätter, vilket skulle kunna öka deltidsarbetet. Å andra sidan skulle delning av pensionsrätter kunna möjliggöra deltidsarbete hos anställda i privat sektor som idag bedömer att påverkan på pensionen blir för stor.

När det gäller föräldraledighet kompenserar både den allmänna pensionen och tjänstepensionsavtalen för offentligt anställda i princip fullt ut för frånvaron från arbetet. Även för privat anställda är påverkan på pensionen liten vid föräldraledighet med föräldrapenning. Möjlighet till delad pensionsrätt skulle därför få begränsad påverkan på incitamentsstrukturerna

(som alltså redan är svaga). De empiriska studier som har gjorts gällande föräldraledighet visar också att det inte är ekonomi som främst styr valet av föräldraledighet. Det var vidare relativt få män och kvinnor i Pensionsmyndighetens enkät som hade tagit hänsyn till pensionen vid val av längd på föräldraledighet. Detta talar sammantaget för slutsatsen att kvinnors och mäns längd på föräldraledigheten inte skulle påverkas i någon större utsträckning av delad pensionsrätt.

4. Delad pensionsrätt och efterlevandeskydd i inkomstpensionen – vilka effekter skulle reformerna kunna ge på pensionerna?

Vilka effekter som delad pensionsrätt och efterlevandeskydd för inkomstpension skulle ge på pensionerna beror dels på hur många som skulle välja att använda sig av möjligheterna, dels om och vilka effekter det skulle ha på arbetsutbudet. Som vi skriver ovan i kapitel 3 är det osäkert om arbetsutbudet skulle påverkas av reformerna. Myndigheten gör dock bedömningen att om det skulle bli effekter skulle dessa sannolikt bli små. I avsnitt 4.1 nedan resoneras om hur många som skulle använda sig av reformerna. I 4.2 analyseras vilka effekter som delad pensionsrätt och efterlevandeskydd för inkomstpension skulle kunna ge på pensionerna för män och kvinnor, givet att reformerna inte medför några förändringar på arbetsutbudet.

4.1. Hur många skulle välja efterlevandeskydd och delad pensionsrätt för inkomstpensionen?

Både delad pensionsrätt och efterlevandeskydd sänker pensionen på hushållsnivå. Denna kostnad bör påverka benägenheten att använda dessa möjligheter. Så länge båda i paret lever finns det endast skattemässiga skäl att välja delning av pensionsrätt, givet att nettoöverföringen går från en pensionär med sammantaget höga inkomster till en pensionär med sammantaget låga inkomster. För övriga par, vars marginalsatser är de samma, är delning endast fördelaktig vid skilsmässa eller dödsfall. Efterlevandeskydd ger ingen nytta så länge båda i paret lever utan kan ses som en försäkring av ekonomisk standard till efterlevande vid dödsfall.

En fingervisning av hur många som skulle välja att använda delning och efterlevandeskydd på inkomstpensionen skulle kunna vara hur många som nyttjar möjligheten idag för premiepensionen. Idag är det endast ungefär 1,2 procent av gifta män som väljer att föra över sin premiepensionsrätt. Efterlevandeskydd är det betydligt fler som väljer, ungefär 43 procent av de gifta männen som tog ut premiepension 2020, beräknat på samtliga gifta män inklusive manligt partnerskap.

Val att överföra premiepensionsrätt eller att välja efterlevandeskydd för premiepensionen innebär dock en relativt begränsad påverkan på individens

totala pensionen jämfört med hur det skulle bli med samma val för inkomstpensionen som utgör större totalt belopp. Detta talar för att färre skulle göra samma val för inkomstpensionen. Å andra sidan innebär de högre beloppen på inkomstpensionen en annan och bättre funktion som efterlevandeskydd och skulle av ett sådant skäl kunna väljas i högre utsträckning än vad som görs för premiepensionen idag. Vidare kan det vara svårt för ett par att förstå hur storleken på respektive individs pension påverkas när den ena i paret överför hela sin premiepensionsrätt. Effekten av delning av pensionsrätter ger dock en enkel och tydlig effekt; båda i paret får då lika stort intjänande. Detta skulle kunna innebära en större benägenhet till delning av inkomstpensionsrätter än benägenheten till överföring av premiepensionsrätter.

Pensionsmyndigheten har i en enkätundersökning ställt frågan till pensionssparare om de skulle vara intresserade av att dela pensionsrätt samt välja efterlevandeskydd för inkomstpension. Frågan ställdes endast till gifta och sambor. Bland både män och kvinnor svarade 25 procent att de tror att de skulle dela pensionsrätter för inkomstpensionen om möjligheten fanns. Andelarna kan jämföras med att endast drygt en procent av de män som var gifta med kvinnor och som hade ett intjänande till pension 2020 valde att föra över sin premiepension. För kvinnor gifta med män var motsvarande andel 0,03 procent. Skillnaden mellan det intresse för delning av inkomstpension vi ser i enkätundersökningen och den faktiska överföringen av premiepensionsrätter som sker idag kan bero på flera saker, bland annat de skäl som anges ovan.⁵⁶

När det gällde efterlevandeskydd för inkomstpension svarade 48 procent av männen att de tror att de själva, partnern eller båda skulle teckna efterlevandeskydd om möjligheten fanns. För kvinnorna var motsvarande andel 35 procent. Andelarna kan jämföras med att bland de som tog ut premiepension 2020 valde 43 procent av de gifta männen och 25 procent av de gifta kvinnorna att teckna efterlevandeskydd. Intresse för efterlevandeskydd för inkomstpension och de faktiska valen av efterlevandeskydd för premiepensionen ligger således på ungefär samma nivå.

Pensionsnivåerna inom par påverkar nyttan av att dela pensionsrätt och av att välja efterlevandeskydd. Par med ungefär lika stor inkomst får låg nytta av delad pensionsrätt. Tidigare studier har studerat inkomstskillnader mellan par och skattat effekten av delning av pensionsrätt. Av studien kan

⁵⁶ I enkäten var även avgiften angiven på totalbeloppet av parets pensionsrätter, vilket innebär en lägre procentsats (0,2 procent) än avgiften vid överföring av premiepension (6 procent). Den lägre procentsatsen skulle kunna medföra att avgiften uppfattas som mindre problematisk hos de svarande jämfört med premiepensionens regler. Efter genomförandet av enkätundersökningen landade Pensionsmyndigheten i att man bör ha samma princip för avgiftsuttag för delning av inkomstpension som vid överföring av premiepension, 6 procent på det nettoöverförda beloppet. I en tidigare enkätundersökning angav dock få av de svaranden att avgiften var skälet till varför man inte för över premiepension, se "Analys av överföring av premiepension ur ett jämställdhetsperspektiv" Pensionsmyndigheten 2016 s.24.

slutsatsen dras att inkomstskillnaderna inom gifta par är tillräckligt stora för att delning av pensionsrätt skulle ge effekt på pensionsgapet.⁵⁷ Samma slutsats dras i avsnitt 4.2 nedan då vi skattar effekten på pensionsgapet vid delning av pensionsrätter. Det bör dock tilläggas att i studien ovan konstateras att 35 procent av kvinnorna tjänade mer än sina män. Delning av pensionsrätter skulle därför sänka deras pensioner. Behovet av efterlevandeskydd bör också minska vid jämna inkomster inom paret, framför allt för par med högre inkomster. Nyttan av skyddet beror dock på vilken ekonomisk standard ett par skulle vilja försäkra sig för vid ena makens dödsfall.

Avgörande för antalet som skulle dela pensionsrätt är kännedom om att möjligheten finns. Det skulle innebära en stor utmaning att säkerställa kunskap, eftersom informationen ska nå ut till alla pensionssparare, även till dem som har långt kvar till sin pensionering där många sannolikt inte aktivt kommer att söka upp informationen på egen hand. När det gäller efterlevandeskydd är det enklare att nå fram med information, eftersom detta val framför allt är aktuellt vid pensioneringstillfället där alternativet enkelt kan presenteras. Men det vore önskvärt om kännedom om efterlevandeskydd finns tillgängligt även tidigare, eftersom skyddet sänker pensionsnivån borde det för vissa individer innebära att man vill arbeta längre om man vill välja efterlevandeskydd. I Pensionsmyndighetens enkätundersökning till pensionssparare ställdes frågan om svaren kände till möjligheten att föra över premiepensionsrätter. Ungefär 40 procent av männen och kvinnorna angav att man kände till detta, det finns inga signifikanta skillnader mellan olika åldersgrupper. Detta är en för sammanhanget hög andel som skulle kunna förklaras med att det inte är ovanligt att personer som svarar på enkätundersökningar överdriver sina kunskaper om saker som man inte alls känner till.

4.2. Effekter på pensionsgapet vid delning av pensionsrätt och efterlevandeskydd för inkomstpension

Att beräkna effekter av reformerna på pensionsgapet är komplicerat av flera skäl. När det gäller delning av pensionsrätter skulle reformen ge full effekt på gapet först långt fram i tiden och ju längre fram i tiden man försöker skatta effekten desto större osäkerheter i beräkningarna.

Efterlevandeskyddets effekt på pensionsgapet påverkas både av dödligheten hos pensionärerna som väljer att teckna skyddet och dödligheten hos förmånstagarna.

⁵⁷ "Holzmann, Robert; Palmer, Edward; Palacios, Robert; Sacchi, Stefano. 2020. *Progress and Challenges of Nonfinancial Defined Contribution Pension Schemes : Volume 2. Addressing Gender, Administration, and Communication*. Washington, DC: World Bank. Chapter 20 *Bridging Partner Life-Cycle Earnings and Pension Gaps by Sharing Nonfinancial Defined Contribution Accounts* (Anna Klerby, Bo Larsson, and Edward Palmer 2020) Se t.ex. s.104.

I detta avsnitt kommer vi utifrån enklare beräkningar och statistik resonera om vilka effekter reformerna skulle kunna ge på pensionsgapet hos män och kvinnor. Vi antar i beräkningarna att reformerna inte medför några förändringar på mäns och kvinnors arbetsutbud, det vill säga att intjänandet till pensionerna inte påverkas.

4.2.1. Delning av pensionsrätt

I tabell 8 nedan redovisas hur intjänandekvoten mellan kvinnor och män skulle kunna påverkas genom delning av inkomstpensionsrätter. I första kolumnen ser vi intjänandet vid nu gällande regler. Kvinnors intjänande som andel av männens uppgick till 90,2 procent 2019.

I andra kolumnen redovisas hur intjänandekvoten för inkomstpensionen skulle bli om de som i dag delar pensionsrätter för premiepension även skulle dela inkomstpensionsrätter. År 2019 var det 14 200 pensions sparare som förde över premiepension. Vi tittar här på de par där mottagaren tjänar in till sin egen pension, för att exkludera pensionärer från beräkningen. Vi exkluderar även samkönade par. Vi har då 11 700 män som förde över till kvinnor och 250 kvinnor som förde över till män. Genomsnittlig inkomstpensionsrätt för män som förde över premiepensionsrätt till kvinnor var 70 400 kronor per månad. Bland de kvinnliga mottagarna var den genomsnittliga inkomstpensionsrätten 51 200 kronor per år, vilket motsvarar endast 73 procent av mannens pensionsrätt. Den genomsnittliga årliga inkomstpensionsrätten för kvinnor som förde över premiepensionsrätt till män var 67 000 kronor. För männen som tog emot var den genomsnittliga inkomstpensionsrätten 52 600, vilket motsvarar 79 procent av kvinnans pensionsrätt. Effekten för berörda par skulle således bli betydande vid delning av pensionsrätter, om delningen följer samma mönster som för delningen av premiepensionsrätter. Eftersom antalet som delar pensionsrätt antas vara få blir dock påverkan på den totala intjänandekvoten marginell, delning ger endast en ökning på 0,1 procentenheter.

I den tredje kolumnen har vi beräknat intjänandekvoten med utgångspunkten att alla gifta delar pensionsrätter. Även här har vi endast inkluderat personer som har ett eget pågående intjänande. Intjänandekvoten ökar med 5,1 procentenheter och uppgår till 95,3 procent.

Tabell 8 Intjänandekvot med och utan delning av inkomstpensionsrätt

	Nuläge	Nuvarande överförare och mottagare PP delar IP*	Alla gifta delar IP*
IP-rätt kvinnor / IP-rätt män	90,2 %	90,3%	95,3%
Förändring från nuläge (procentenheter)	-	0,1 %	5,1%

Anm. Här har vi exkluderat mottagare med intjänande=0 eftersom de flesta av dessa är pensionärer och det bedöms som missvisande att studera effekten på intjänandegapet om dessa räknas med.

*Effekten av avgift på 6 procent av det överförda beloppet har approximerats.

Det kan tilläggas att intjänandekvoten endast visar effekten för inkomstpensionen. Garantipension kommer att minska skillnaden mellan könen ännu mer.

4.2.2. Efterlevandeskydd

Efterlevandeskydd ger både en direkt effekt och en långsiktig effekt på pensionsgapet. Den direkta effekten är den sänkta pensionen för pensionären som väljer att teckna efterlevandeskydd. Den långsiktiga effekten ges när, och om, pensionären avlider före förmånstagaren som då får ta över pensionen.

I tabell 9 redovisas en skattning av den direkta effekten på pensionsgapet för inkomstpension om enbart de som valde efterlevandeskydd för premiepension även skulle välja efterlevandeskydd för inkomstpension.

Tabell 9 Pensionsgap inkomstpension för nyblivna pensionärer med och utan efterlevandeskydd, direkt effekt

	Nuläge	De som väljer efterlevandeskydd för PP väljer för IP
Pensionsgap	15 %	11 %*

Anm. 100 procent uttag av pension

*Inkomstpension med efterlevandeskydd har beräknats utifrån genomsnittlig inkomstpension för kvinnor och män som väljer efterlevandeskydd och genomsnittsålder på pensionären och förmånstagaren. Då det idag inte finns delningstal på två liv för inkomstpensionen är delningstalen skattade utifrån premiepensionens formler men med indata som används för inkomstpensionen såsom livslängdstabeller etc.

Den långsiktiga effekten på pensionsgapet av efterlevandeskydd är svårare att uppskatta, eftersom den beror på vem i paret som dör först – och om förmånstagaren uppnår pensionsålder. Idag uppbär 24 200 kvinnor och 8 500 män över 65 år efterlevandepension från premiepension. Antalet kan ställas i relation till samtliga som tar ut premiepension, vilket är 910 600 kvinnor och 867 000 män. Men även om relativt få skulle ta över inkomstpensionen från sin avlidne make kommer detta att höja den efterlevandes pension i stor utsträckning så påverkan på gapet bör bli betydande. När det gäller det totala inkomstgapet skulle detta inte påverkas i lika stor utsträckning, eftersom grundskyddet hos den efterlevande skulle minska av den ökade inkomsten (hur mycket beror på hur lagstiftaren skulle välja att hantera efterlevandeskydd i beräkningen av garantipension och bostadstillägg).

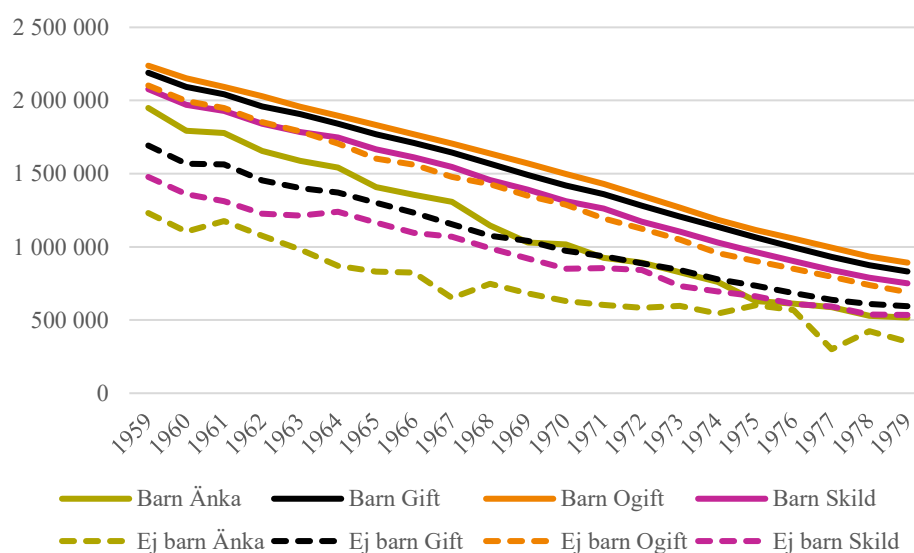
Intjänande för olika grupper av kvinnor och män

Delning av pensionsrätt och efterlevandeskydd för inkomstpension skulle enligt det regelverk för reformerna som vi har utgått ifrån (se kapitel 1)

endast beröra gifta kvinnor och män samt sambor med barn. I figurerna nedan redovisas pensionsbehållningen för kvinnor och män uppdelat på civilstånd samt om personen har barn eller ej för årskullarna 1959–1979. Notera att änkor och kvinnor som är skilda tidigare har varit gifta samt att sambor tillhör gruppen gifta.

Pensionsbehållningen för kvinnor redovisas i figur 1. Vi ser ett mönster som är förhållandevis konstant över årskullarna i vilka grupper som har högst intjänande och vilka som har lägst. De fyra grupperna med högst intjänande är ogifta med barn, gifta med barn, skilda med barn och ogifta utan barn. Skillnaden mellan grupperna är relativt liten. De fyra grupperna med lägst intjänande är för de äldsta årskullarna änkor utan barn, skilda utan barn, gifta utan barn och änkor med barn. Här är skillnaden mellan grupperna större.

Figur 1 Pensionsbehållning för kvinnor födda 1959–1979

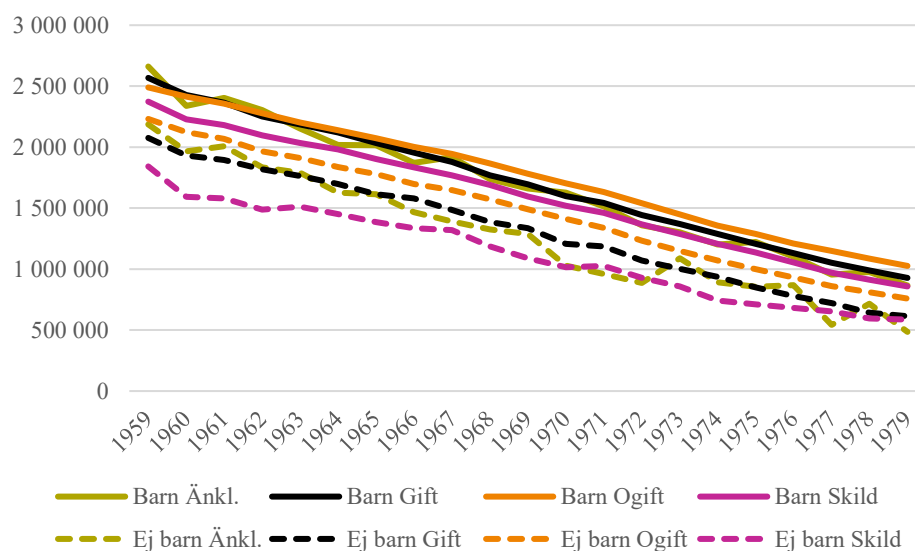

Av grupperna vi ser i figur 1 är det i princip bara ogifta utan barn som inte skulle kunna gynnas av delning av pensionsrätt, och dessa är som nämns ovan en grupp med relativt högt intjänande. Övriga grupper skulle åtminstone under delar av sin tid som pensionssparare kunna dela pensionsrätt med sin partner. Änkor utan barn är de som har lägst intjänande i samtliga årskullar. Dessa är sannolikt en grupp av de berättigade till reformen som skulle gynnas i en mer begränsad omfattning av delning av pensionsrätt; om maken före dödsfallet led av ohälsa under längre tid har det troligtvis påverkat makans intjänande negativt. Delning av pensionsrätter skulle därmed ge begränsad höjning av änornas intjänande, eventuellt till och med en sänkning. Effektens storlek och riktning beror på nivån på deras egen inkomst före makens dödsfall, vilket inte framgår av denna figur.

När det gäller pensionsbehållning för männen redovisas den i figur 3 nedan. Skillnaden mellan grupperna är mindre än bland kvinnorna. Män med barn har genomgående högre pensionsbehållning än män utan barn. Till skillnad

från änkor med barn har änklingar med barn ett relativt högt intjänande. En annan iakttagelse är att ogifta män med barn liksom motsvarande grupp bland kvinnorna har relativt högt intjänande. Skilda utan barn är gruppen med lägst intjänande bland männen. Ogifta män utan barn, som inte skulle beröras av reformerna, har ett intjänande vid genomsnittet.

Figur 2 Pensionsbehållning för män födda 1959–1979

www.pensionsmyndigheten.se

